

İSLAM HUKUKU'NDA TALÂKA YEMİN MESELESİ*

Selahattin YILMAZ*

Öz

Talâka yemin Müslüman halklar arasında yaygın bir şekilde kullanılan bir yemin biçimidir. Genelde maksat boşama olmayıp bir şeyin yaptırılması veya engellenmesidir. Konu ile ilgili başta dört mezhep olmak üzere, Zâhirî, Caferî, İbazi ve Zeydî mezheplerin görüşlerini ve delillerini irdeledik. İslam dünyasındaki yürürlükteki ahvâl-i şahsiyye kanunlarını inceledik. Dört mezhebin de içinde yer aldığı Cumhura göre talâka yemin konusunda, şartın gerçekleşmesi ile talâk gerçekleşmektedir. İbn Teymiyye'ye göre talâka yemin, yemin hükmünde olup, şart gerçekleştiğinde yemin kefâreti gerekli olup, boşama meydana gelmemektedir. Caferî ve Zâhirîlere göre talâka yapılan yeminlerin bozulması ile talâk da yeminde gerçekleşmemektedir. Bu konu günümüzde ahvâl-i şahsiyye kanunlarında ve fetva kurullarının çoğunda, klasik fıkhıdaki cumhurun görüşüne nazaran hükmü değişen konulardan biridir. Ahvâl-i şahsiyye kanunları talâka yemini ya geçerli saymamakta ya da niyete göre kısmen geçerli saymaktadır. Talâka yemin konusu Hz. Peygamberden (sav) sonra ortaya çıkan bir mesele olduğundan, bu konuda verilen hükümler de ictihadî olmaktadır. Boşamanın geçerli olduğu görüşü, ailelere ve topluma zarar verdiğinden, geçersiz olduğu görüşü, ailenin maslahatına olup, Kur'an ve Sünnetin prosedürünü yerine getirmeye imkân sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Talâk, Ahvâl-i Şahsiyye, Talâka Yemin, Muallak Talak.

THE ISSUE OF TALAQA OATH IN ISLAMIC LAW

Abstract

Talaqa oath is a form of oath widely used among Muslim societies. In general, the purpose of the oath is not to divorce, but to make or prevent something. We have examined the views and evidences of the Zahiri, Caferî, Ibazi and Zaidi sects, especially the four sects on the subject. We examined the civil status law in practice in the Islamic world. According to the majority of scholars, especially four madhhabs, talaq takes place when the condition for talaq oath is fulfilled. According to Ibn Taymiyyah,

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 31/10/2022, Accepted / Kabul Tarihi: 2/12/2022

* Bu çalışma Dicle Üniversitesi'nde 06/01/2022 tarihinde sunduğumuz "Ahvâl-i Şahsiyye Kanunlarının Boşanma Konusunda Getirdiği Yenilikler (Klasik Fıkıh Düşüncesiyle Mukayeseli)" başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

* Dr., İstanbul Müftülüğü, İl Müftü Yardımcısı, Dr. Vise Mufti of İstanbul, İstanbul, Turkey

ORCID ID: syilmaz_47@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4182-3241>

talaqa oath is like an oath, when the condition is fulfilled, the expiation of the oath is necessary and divorce does not occur. According to Jafari and Zahiris, talaq does not take place in the oath when the oaths made in talaq are broken. The subject is one of the subjects whose rulings have changed compared to classical fiqh in the decisions of most of the civil status law and fatwa committees. The civil status law either do not consider the talaqa oath valid or consider it partially valid according to the intention. Since the subject of talaqa oath is a subject that emerged after the Prophet, the provisions given on this subject are also ijtehad. The view that divorce is valid harms families and the society, whereas the view that it is invalid is for the benefit of the family and enables them to fulfill the requirements of the Qur'an and Sunnah.

Keywords: Fiqh, Talaq, Civil Status Law, Talaqa Yameen, Conditional Talaq.

GİRİŞ

Yemin, bir kimsenin kararlılığını pekiştirmek, başkalarını ikna etmek, bir şeyin yapılmasını veya terk edilmesini teşvik etmek veya bir haberi kuvvetlendirmek gayesi ile yapılır. Sözlükte “sağ el, sağ taraf, bereket, ant, kuvvet” anlamlarındaki yemîn, terim olarak bir kimsenin kararlılığını pekiştirmek ve başkalarını ikna etmek amacıyla söz ve beyanını Allah’ın adını veya bir sıfatını zikrederek ya da talâk ve köle azadı/itâk gibi bir şeye bağlayarak kuvvetlendirmesidir.¹

Talâk sözlükte “serbest bırakmak, bağından kurtulmak/bağını çözmek” anlamında olup, fıkıh terimi olarak belli lafızlarla nikâh akdinin çözülmesini ifade eder. Türkçe karşılığı boşama ve boşanmadır.²

“Talâka yemin ederim/Bana talâk gerek olsun/Şart olsun/Talâk boynumun borcu olsun şu işi yapacağım/yapmayacağım.” şeklinde bir şeyin gelecekte yapılmasını veya yapılmamasını isteme konusunda kararlılığını kuvvetlendirmek ya da “Talâk üzerime olsun ki dün filan yere gittim.” şeklinde geçmişteki bir haberin doğruluğunu kuvvetlendirmek için talâk üzerine yapılan yemin biçimine “*talâka yemin*” denmektedir. Yemin konusu olan iş; kocanın, hanımının veya üçüncü bir kişinin işi olabilmektedir. Çoğu kez -boşanma arzusu olmadığı halde- alım satım, bir haberi tasdik gibi ailevi olmayan konular için de bu yemin tarzına başvurulabilmektedir. Kocanın eşi ile ilgili bir konuda “Şu işi yapmazsan/Babanın evine gidersen talâka yemin olsun/şart olsun (ki boşsun).” demesi; kendisi ile ilgili bir konuda “Şart olsun/Talâka

¹ Bk. Şemsu'l-Eimme Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1993), 8/126; Abdülganî b. Tâlib b. Hammâde el-Guneymî el-Meydânî, *el-Lübâb fi şerhi'l-Kitâb* (Beyrut: el-Mektebetu'l-İlmiyye, ts.), 4/3; Murat Osmanoğlu, *Şarta Bağlanan Talâk* (İstanbul: İstanbul Üniv., SBE, Yüksek lisans Tezi, 2002), 25-30; Ertuğrul Boynukalın, “Yemin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/417; Şâmil İslâm Ansiklopedisi, “Yemin”, *Şâmil İslâm Ansiklopedisi*, ed. Duran Kömürcü (İstanbul: Şamil Yayınevi, 2000), 8/287.

² H. İbrahim Acar, “Talâk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları 2010), 39/496; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali* (İstanbul: Altınoluk Yayınları, 2001), 342.

yemin olsun ki bir daha sarhoşluk veren bir şeyi içmeyeceğim.” demesi veya üçüncü şahıslarla ilgili olarak “Şart olsun/Talâk yemin olsun ki şu işi yapacaksın/yapmayacaksın.” demesi talâka yemin örnekleridir.³ “Şart olsun” cümlesi Ülkemizin bazı bölgelerinde boşama yemini olarak kullanılmaktadır.

Boşama yemini, toplumlara göre farklı sîgalarla ifade edilmektedir. Boşama yemini genelde “علي الطلاق”, “الطَّلَاقُ يَلْزُمُنِي” “Şart olsun ki/Üzerime talâk lazım olsun ki/bana gereksin ki” şeklinde kullanılmakla beraber, bazen de “علي الحرام” “bana haram olsun” yani “Eşim bana haram olsun.” şekliyle de kullanılabilir.⁴

Fakihler yeminleri, Allah adı ile yapılan yeminler ve Allahtan başkası adına yapılan yeminler olmak üzere iki kısma ayırarak, talâka yemini Allah'tan başkası adına yapılan ve Allaha takarrub maksadı olmayan yeminler kategorisine almışlardır. Yemin genelde Allah'ın ad veya zâtî sıfatlarından birisi anılarak yapılır. Boşama yeminleri Allah adı ile yapılmadığından kimi fakihler hakiki kimi de mecazi yemin olarak değerlendirmişlerdir.⁵

Talâka yeminde, boşama iradesi şart edatı kullanılmaksızın ortaya konarak bağlam itibari ile şart anlamı taşıdığından bu tür boşamalara “manevi ta'lik ” adı da verilir.⁶ “Talâka yemin ederim ki/şart olsun ki şu işi yapacağım/yapmayacağım.” ifadeleri manen şart anlamı taşımaktadır. Bu gibi ifadeler “Eğer bu işi yaparsam/yapmasam eşim boş olsun.” manasındadır. “Talâk üzerime olsun ki dediğim doğrudur.” cümlesi “Eğer dediğim doğru değilse eşim boş olsun.” manasındadır. Talâka yemini, ta'lik manası içerdiğinden şartlı/muallak talâkın bir türü olarak değerlendirenler olduğu gibi,⁷ şartlı talâkı da yemin olarak değerlendirenler de

³ Bk. Ebu'l-Abbâs Takıyyuddîn Ahmed b. Abdulhalîm b. Abdusselâm b. Abdullâh b. Muhammed İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-kübrâ* (b.y.: Dâru'-Kutubi'l-İlmiyye,1987), 3/234; Abdulvahhâb Hallâf, *Ahkâmu'l-ahvâli's-şahsiyye fi's-Şer'ati'l-İslâmiyye* (Kuveyt; Dâru'l-Kalem, 1990), 138; Muhammed Ebû Zehra, *İmam İbn Teymiyye*, çev. Mehmet Erdoğan (İstanbul: İslamoğlu Yayıncılık, 1988), 404; Muhammed Mustafa Şelebî, *Ahkâmu'l-üsre fi'l-İslâm* (Beyrut: ed-Dâru'l-Câmiyye, 1983), 516; Bedrân Ebu'l-Ayneyn Bedrân, *Ahkâmu'z-zevâc ve't-talâk fi'l-İslâm* (Mısır: Matbaatu Dâri't-Te'lîf, 1961), 238, 239; Ali el-Haffî, *Fıraku'z-zevâc fi'l-mezhâbi'l-İslâmiyye* (Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 2008), 118.

⁴ İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-kübrâ*, 3/227, 234. Ayrıca bk. Muhammed b. Ebî Bekr İbn Kayyim El-Cevziyye, *İ'lâmu'l-muvakkûn an Rabbi'l-âlemîn* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1991), 3/57; Vehbe Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletüh* (Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1997), 4/2470; Müsâid Abdullah İbn Hamdu'l-Hekîl, “İn'ikâdu'l-Yemîn bi-Sîgati't-Ta'lik”, *Mecelletü'l-cemiyyeti'l-fikhiyyeti's-Suûdiyye*, Sayı: 42, 549-550, 555.

⁵ Bk. Serahsî, *el-Mebsût*, 8/126; Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye 1986), 3/2, 5, 21; Osmanoğlu, *Şarta Bağlanan Talâk*, 27-30; Abdülkerîm Zeydân, *Kadın ve Aile Fikhi Ansiklopedisi*, çev. Heyet (İstanbul: Asalet Yayınları, 2019), 9/484; Şâmil İslâm Ansiklopedisi, “Yemin”, 8/290.

⁶ Boşamada ta'lik iki kısımdır. Birincisi lafzi ta'lik olup şart edatları açıkça zikredilen, şarta bağlanan muallak talâktır. İkincisi manevi ta'lik olup şart edatları açıkça zikredilmeyip, şart manası taşıyan, talâka yemin denilen husustur. Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletüh*, 9/6969.

⁷ Şelebî, *Ahkâmu'l-üsre fi'l-İslâm*, 515, 516; Kaşif Hamdi Okur, “İslam Hukukunda Boşama Yemini (Talâka Yemin) Meselesi”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8/15 (2009), 10,13; Muhammed Dusûkî, *Fikhu't-talâk beyne't-taklîd ve't-tecdîd* (Kahire: Cumhûriyyetu Mısır el-Arebiyye Vizâretü'l-Evkaf, 2005), 72,73; Muhammed Haseneyn Mahlûf, *İslami Araştırmalar ve Şer'î Fetvalar*, çev. Naim Erdoğan (İstanbul: Demir kitabevi, 1971), 393.

olmuştur.⁸ Özellikle Hanefî müelliflerin şartta bağlı boşama ile boşama yemini arasındaki bağlantıyı vurguladıkları görülmektedir. Öyle ki şartta bağlı boşama konularını kimi Hanefîler “boşama ile ilgili yeminler (el-eymân fi't-talâk)” kısmında ele alırken, kimileri “boşamanın şartta bağlanması (ta'liku't-talâk)” kısmında ele alarak ikisi arasındaki bağlantıyı ortaya koymuşlardır.⁹

Her ne kadar bazı müellifler şartta bağlı boşamayı ve boşama yeminini beraber ele almışlarsa da, genelde fıkıh kitapları ve ahvâl-i şahsiyye kanunları bu iki konuyu ayrı ayrı ele aldığından talâka yemin mevzuunu şartta bağlı boşamadan müstakil olarak ele aldık.

Talâka yemin hususuyla, Resulullah (sav) döneminde ve sahabenin ilk zamanlarında karşılaşılmamaktadır. Bu, Hz. Peygamber (sav) ve sahabe dönemi sonrası çıkmış olup ve toplumda yaygınlaşan bir meseledir.¹⁰ Bu meselesinin hükmünün ne olduğu hakkında açık bir delil olmadığından bu konuda fukaha ihtilaf etmiştir. Bu konuda; talâkın gerçekleşeceği, gerçekleşmeyeceği, yemin kefâretinin gerekeceği şeklinde üç görüş ortaya çıkmıştır.

Başta dört mezhep olmak üzere Cumhura göre şartın gerçekleşmesi ile talâk gerçekleşmektedir. Cumhur nezdinde diğer iki görüş şaz ve icmâa aykırı görüşler olarak telakki edilmiştir. Talâk ile ilgili konularda Ehl-i Sünnet içerisinde farklı tutum sergileyen ve bu konulardaki görüşlerini en ciddi ve ateşli bir şekilde savunan İbn Teymiyye'dir. İbn Teymiyye talâka yeminin geçerli olmadığını, yemin kefâretinin yeterli olacağını savunmuştur. Bu görüşünün hükümdarlara yapılan sadakat yeminlerini geçersiz kılacağı gerekçesi ile İbn Teymiyye, bu fetvasından men edilmiş, hapse atılmıştır. İslam aleminde boşama yeminlerinin yaygınlık kazanması da siyasi bağlamda hükümdarlara yapılan biat yemini ile başlamıştı.¹¹ İbn Teymiyye'nin talâk konularında dört mezhebin dışına çıkmış olması sebebiyle, fetva ve görüşlerinden dolayı çokça eleştirilmiş, tarih boyunca onu meşhur bir muhalif haline getirmiştir.

İslam toplumlarında talâkın şartta bağlanma meselesi yaygın bir durum olup bazen üç talâkla yapılmakta, bazen de alışveriş gibi ailevi konularla ilgili olmayan bir konuda, bir şeyi yapmaya zorlamak, engel olmak, kararlılığı göstermek için yapıldığı görülmektedir. Karı koca birbirlerini sevdikleri ve ayrılmak istemedikleri halde boşanma gerçekleşmekte, aileler parçalanmaktadır. Ya da buna karşın çözüm olarak

⁸ İbn Hamdu'l-Hekîl, “İn'ikâdu'l-Yemîn bi-Sîgati't-Ta'lik”, 513-518.

⁹ Ebu'l-Hasan Burhânuddîn Ali b. Ebû Bekr b. Abdülcelîl el-Fergânî el-Mergînânî, *el-Hidâye fi şerhi Bidâyeti'l-mübtedî* (Beirut: Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.), 1/243; Okur, “İslam Hukukunda Boşama Yemini (Talâka Yemin) Meselesi”, 13.

¹⁰ İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmu'l-Muvakkûn an Rabbi'l-Âlemîn*, 3/48; Ali Ahmed Kuleysî, *Ahkâmu'l-üsre fi ş-Şerîati'l-İslâmiyye* (Sana: Mektebetü Cîli'l-Cedîd, 1993), 2/65; Bedrân, *Ahkâmu'z-zevâc*, 239.

¹¹ “Talâka yemin” görüşü sebebi ile beş ay hapiste kalmıştır. Ebü'l-Fidâ İsmâîl b. Ömer. b. Kesîr, *El-Bidâye ve'n-nihâye* (Riyâd, Dâru'l-Hicr, 1997) 18/177, 202, 206. Bk. Ferhat Koca, “İbn Teymiyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/393; Okur, “İslam Hukukunda Boşama Yemini (Talâka Yemin) Meselesi”, 19; İbn Hamdu'l-Hekîl, “İn'ikâdu'l-Yemîn bi-Sîgati't-Ta'lik”, 506.

çeşitli hile ve çıkış yollarına başvurulabilmektedir. Bu konu İslam toplumlarında sıkıntılara ve problemlere sebep olan bir konudur.¹²

Günümüz İslam dünyasında yürürlükte olan ahvâl-i şahsiyye kanunlarının tamamının ve fetva kurullarının birçoğunun bu konuda dört mezhebin dışındaki fakihlere ait görüşü tercih ettikleri görülmektedir. Talâka yemin konusu klasik fıkhıdaki cumhurun bilinen meşhur ve yaygın görüşüne nazaran günümüzde hükmü değişen önemli konulardan biri olduğundan incelemeye değer bir konudur. Bu konuya ait görüşleri ve ahvâl-i şahsiyye kanunlarını ele alacağız. Bu kapsamda konu ile ilgili Osmanlı Hukûk-ı Âile Kararnâmesi, Mısır, Suriye Ürdün, Fas, Irak, Libya, Yemen, Sudan, Kuveyt Sünnî, Katar, Cezayir, Birleşik Arap Emirlikleri, Tunus, Umman, Körfez Ülkeleri ve Moritanya ahvâl-i şahsiyye kanunları ile Şîa uygulamaları için İran Medeni Kanunu, Afganistan Şîi Kanunu ve Kuveyt Caferi ahvâl-i Şahsiyye Kanunları incelenmiştir.¹³ Genelde her ülkenin kanunu, o ülkenin adalet bakanlığına ait internet sayfasından alınmış ve yürürlükteki kanun maddeleri esas alınmıştır. Zira geçmişte çıkarılan kanunlar zamanla ta'dil edilebilmektedir. Geçmişteki kanun maddelerine değinilecekse bu da ifade edilmiştir.

Boşama yemini ile ilgili önemli kaynak ve çalışmalar şunlardır:

Talâka yemin ile ilgili müstakil olarak eser yazan ve genişçe ele alarak görüşünü savunan müelliflerden biri İbn Teymiyyedir. Bu konu da “Risâletü'l-İctimâ' ve'l-İftirâk fi'l-Hilfi bi't-Talâk” ve “Lemhatü'l-Muktetef fi'l-Fark Beyne't-Talâk ve'l-Hilf” isimli eserleri yazmıştır.

Ebu'l-Hasen Takiyyuddîn Alî b. Abdülkâfi es-Subkî (ö.765/1355), “Nakdu'l-İctimâ' ve'l-İftirâk fi Mesâilil-Eymân ve't-Talâk” adlı eserini, İbn Teymiyye'nin “Risâletü'l-İctimâ' ve'l-İftirâk Fi'l-Hilfi bi't-Talâk” adlı risalesine reddiye olarak yazmış,

¹² Bu durumlarda genelde karı koca evliliklerinin devam etmesi için fetva arayışına girmektedirler. Fakihler de bağlı oldukları mezhebin darlığından kurtulmak için çözüm olarak şer'î hilelere başvurmaya cevaz verdikleri görülmektedir. Çözümlerin büyük bir kısmı diğer bir mezhebin verileri ile yapılmaktadır. Böylece mezhebin darlaştırdığı bir hususu genişletmişlerdir. Bu konuda ya mevcut nikâhın başka bir mezhebe göre bir takım eksik unsurlar içermesinden nikâhın fasit olduğu ya da şartın gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda tevellere başvurulmuştur. Ya da hülle yolu gösterilmiştir. Hülle için genelde Said İbn el-Müseyyib'e (ö.94/712) atfedilen tahlil için nikâh akdinin yeterli olduğu görüşünü almışlardır. Bazen de mezhep içinde çareler bulunmaya çalışılmıştır. Örneğin hanımına babasının evine gittiği takdirde üç talâkla boş olacağı şeklinde şarta bağlanmışsa, üç talâkla boşanmamış olmak için çözüm olarak kocanın eşinin bir talâkla boşaması, iddet dolduktan sonra şarta bağlanılan eylem olan babasının evine gitmesi ve ardından da birbirleri ile tekrar nikâhlanmaları şeklindedir. Bazıları ise eşinden ve çocuklarından ayrılmamak için meseleyi gizlemeyi çare olarak görmekte, ailesi ile haram bir şekilde birlikte olduğuna inanarak yaşamını sürdürmektedir. Bk. Yusuf Karadâvî, *İslam Hukuku Evrensellik-Süreklilik* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1999), 105; Muhammed Muhammed Şerkâvî, “el-Halfu bi't-talâk bid'atün müstehdesetün”, *Elve'yu'l-İslâmî* Sayı: 338 (1994), 49; Acar, H. İbrahim, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi* (Erzurum: EKEV Yayınları, 2000), 258; Okur, “İslam Hukukunda Boşama Yemini (Talâka Yemin) Meselesi”, 15, 14, 22.

¹³ Kanunların erişim adresleri ve indirildiği siteler için bk. Selahattin Yılmaz, *Ahvâlî Şahsiyye Kanunlarının Boşanma Konusunda Getirdiği Yenilikler (Klasik Fıkıh Düşüncesiyle Mukayeseli)* (Diyarbakır: Dicle Üniv., SBE, Doktora Tezi, 2022), 331-336.

“ed-Dürretü’l-Mudiyye fi’r-Redi alâ İbn Teymiyye” kitabında da İbn Teymiyye’nin bu konudaki görüşlerini eleştirmiştir.

Üniversitelerde şartlı talâk ve yeminler ile ilgili tezler yapılmışsa da “Talâka Yemin” ile ilgili yapılan bir tez bulunmamaktadır. Bu konuda Türkçe olarak Kaşif Hamdi Okur’a ait “İslam Hukukunda Boşama Yemini (Talâka Yemin) Meselesi” şeklinde bir makale bulunmaktadır. Okur, bu makalesinde şartlı boşamanın/ta’lîkü’t-talâkın, yemin gibi kullanılması noktasından yola çıkarak meseleyi ele almaktadır. Biz ise bu makalemizde şartlı boşanma konusunu ele almayıp sadece kalem sigası ile yapılan talâka yemin meselesini ele aldık.

Arapça olarak çeşitli makaleler yazılmıştır. Abdurrahman el-İmrânî “el-Halfu bi’t-Talâk Metâ Yeka’?” adlı makalesinde bu konudaki tarafların görüş ve delillerini zikretmekte ve bazı muasır âlimlerin görüşlerini nakletmekte, ahvâl-i şahsiyye kanunlarında konunun nasıl geçtiğine değinerek kendi tercihini ortaya koymaktadır.

Muhammed Şerkâvî’nin “el-Halfu bi’t-Talâk Bid’atün Müstehdesetün” adlı makalesi el-Ve’yu’l-İslâmî dergisinde hicri 1401’de ve 1414 (1994) yılında olmak üzere aynı makale iki defa yayımlanmıştır. Bu makalede boşama yemininin geçersiz olduğu, kefâretin dahi gerekmeyeceği ifade edilmiştir. Bu son iki makalede iki-üç ülkenin ahvâl-i şahsiyye kanunlarına değinilmekte ve kısa olarak konu ele alınmaktadır. Biz günümüzde yürürlükte olan tüm Arap ahvâl-i şahsiyye kanunlarını ve bunun dışında ulaşabildiğimiz diğer İslam ülkelerinin ahvâl-i şahsiyye kanunlarını bir bütün olarak inceleyip değerlendirme imkanını yakaladık. Dört mezhep dışındaki görüş ve mezhepleri inceledik. Hem klasik görüşleri ve delillerini hem de günümüz alimlerin görüşlerini detaylıca verdik.

1. Talâkın Gerçekleşeceğini Söyleyenler

Fukahanın çoğuna göre kişi talâka yemin etmekle, yeminini bozduğunda veya şart gerçekleştiğinde boşama da gerçekleşir. Dört mezhep, Zeydî ve İbâzîler bu görüştedir. Bu yeminde kişinin boşamaya niyet edip etmemesi önemli değildir. Çünkü boşamaya yemin, sarîh bir talâktır.¹⁴ Cumhura göre kişi talâka yemin edince ya yemininin bozulmaması için yeminine sadakat gösterecektir ya da yeminini bozduğu takdirde gereği olan boşama meydana gelecektir. Bundan başka yol yoktur. Yeminini bozduğunda kefâret geçerli değildir.¹⁵

¹⁴Bk. İbnü’l-Hümâm Kemâlüddîn Muhammed b. Abdulvâhid es-Sivâsî, *Fethu’l-kadîr*, (Beyrut: Dâru’l-Fikr, ts.), 4/116; Şelebî, *Ahkâmu’l-üsre fi’l-İslâm*, 516; Hallâf, *Ahkâmu’l-ahvâlî’ş-şahsiyye fi’ş-Şerîati’l-İslâmiyye*, 138; Kuleysî, *Ahkâmu’l-üsre*, 2/65; Zuhaylî, *el-Fikhu’l-İslâmî ve edilletüh*, 9/6969, 6972; Okur, “İslam Hukukunda Boşama Yemini (Talâka Yemin) Meselesi”, 10; Halid Alî Süleyman Benî Ahmed, *Muhâlefetü’l-İmâm İbn Hazm ez-Zâhirî li’l-eimmeti’l-erbaa fi fikhi’l-ahvâlî’ş-şahsiyye ve’l-muâmelât* (Amman: Dâru’l-Hamid, 2006), 178.

¹⁵Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd İbn Hazm, *el-Muhallâ bi’l-âsâr* (Beyrut: Dâru’l-Fikr, ts.), 9/476; İbn Rüşd Ebu’l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Mukaddemât el-mümehhedât* (Beyrut: Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, 1988), 1/576.

Kocanın boşamaya yemin ettikten sonra pişmanlık duyması ile bu sözünü geri alması mümkün değildir. Çünkü boşama iradesine ait talâk kelimesi ifade edilmiş olup, yemin bozulunca talâk gerçekleşecektir.¹⁶ Konu ile ilgili dört mezhep dışındaki Zeydî ve İbâzîler'in görüşlerine kısaca temas etmekte fayda görüyoruz.

1.1. Dört Mezhep Dışında Bu Görüşü Savunan Mezhepler

İbâzîlere göre talâka yemin edildiği takdirde yemin bozulduğunda boşama meydana gelir.¹⁷ Câbir b. Zeyd'e (ö.93/711) göre bir kimse talâka yemin ederse ve yemin konusunu yerine getirmezse talâk meydana gelir. O, talâkla yemin etmeyi kerih görürdü.¹⁸ Câbir b. Zeyd İbâzîlerin tabi olduğu fakih ve muhaddistir.¹⁹

Zeydîlere göre, talâka yemin edip yeminini bozan kimsenin talâkı vaki olur. Bir kimse talâka yemin ederek "10 kilo şeker almadan buradan gitmeyeceğim." deyip 10 kilo şeker aldığını zannederek oradan ayrılırsa ardından 9 kilo çıkarsa talâk meydana gelir. Zira yemin ettiği hususu yerine getirmemiştir. Ancak talâka yeminde ikrah söz konusu ise talâk meydana gelmez.²⁰

1.2. Talâkın Gerçekleşeceğini Söyleyenlerin Delilleri

Bu görüşü savunanlar Kur'an, icmâ, kıyas, sahabî ve tabiîn görüşlerinden bazı deliller getirmişlerdir.

a. Şâri', "Yeminlerinizi tutun."²¹ diye emretmektedir. Buna göre yapılan yeminlerin gereği yerine getirilmelidir. Talâka yeminde, yeminin bozulması ile yeminin gereği olan boşama gerçekleşecektir.

Ancak bu ayeti kerimede, bir taraftan yapılan yemine uygun davranışta bulunulması istenirken bir taraftan da yemin bozulduğu takdirde kefarete imkânı getirilmiştir. Sıkıntı olabilecek, altından kalkılamayacak durumlarda yemini bozarak kefaretle kurtulma imkânı tanımıştır. Talâka yemin, yemin olarak değerlendirilecekse kefarete imkânı tanınmış olmaktadır. Cumhur boşama yeminini yemin olarak değerlendirmesine rağmen hükme gelince yeminin hükümlerini değil, boşamanın hükümlerini geçerli kılmıştır.

b. Kocaya boşama yetkisi veren ayetlerin mutlak oluşu sebebi ile koca boşama yetkisini her türlü şekilde kullanabilir. Bu şekillerden biride boşama yeminidir.

¹⁶ Bk. İbn Âbidîn Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdülaziz, *Reddül-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1992), 3/342.

¹⁷ Diyâuddîn Abdulazîz es-Semînî, *Kitâbu'n-Nil ve şifâu'l-alîl* (Cezayir: Dâru'l-Fikri'l-İslâmî, 1969), 2/442, 446.

¹⁸ İbrahim İbn Ali, *Mevsûatü âsâri'l-İmâm Câbir b. Zeyd el-fikhiyye* (Umman: Mektebetü Muskit, 2006), 2/860.

¹⁹ Ahmet Özdemir, *er-Rebî' b. Habîb ve el-Câmiu's-Sahîh Adh Eseri* (Diyarbakır: Dicle Üniv. SBE, Doktora Tezi, 2017), 49.

²⁰ Müeyyed Billâh Ahmed b. Huseyn el-Hasenî, *Şerhu't-Tecrîd fi fikhi'z-Zeydiyye* (Sana: Merkezü't-Turâs ve'l-Buhûsi'l-Yemenî, 2006), 3/318; Ahmed b. Kasım el-Ansî, *et-Tâcü'l-müzehheb li ahkâmî'l-mezhebe* (b.y.: Dâru'l-Hikmeti'l-Yemâniyye, 1993), 2/157, 158.

²¹ el-Maide 5/89.

Boşamadan söz eden ayetler, derhal boşama ile ta'lik şeklindeki boşamalar arasında bir ayırım yapmamıştır.²²

Talâk ile ilgili ayetlere baktığımızda, bu ayetler mutlak olmayıp bazı kurallar içermekte ve boşamaların münecciz olduğu anlaşılmaktadır.²³ Talâk, Allah'ın en sevmediği helal olup, karı koca arasındaki bağlar kopmuşsa, nasihat vb. hususlar fayda vermiyorsa, hakemler devreye girdiği halde aralarını düzeltemiyorsa son çare olarak başvurulmak için meşru kılınmıştır. Nasslardan ailenin korunması, talâkın sınırlandırılması ve aileyi dağıtacak görüşlerden uzak kalınması anlaşılmaktadır. Bazı fakihlere göre de kocanın mutlak boşama yetkisi olmayıp Kur'ân ve Sünnette belirtilen şartlar, talâkın geçerliliği için riayet edilmesi gereken hususlardır. Bu şartlara riayet edilmediği takdirde talâk geçerli değildir.²⁴

c. Hz. Âişe'den şöyle rivayet edilmiştir: "Ne kadar büyük olursa olsun her yemine, yemin keffareti gerekir. Ancak azat etme ve talâk hariç." demiştir. Buna göre talâka yeminde keffâret yoktur.²⁵

Bu rivayet, İbn Abdilber'in "et-Temhîd" kitabında senedsiz ve mevkûf olarak geçmekte olup, hadis kaynaklarında ise bulamadım. İbn Teymiyye ise bu rivayeti "Ancak azat etme ve talâk hariç" kısmını zikretmeksizin Hz. Âişe'den nakletmekte ve talâka yeminin de bir yemin olduğunu, bununla boşama olmayacağını sadece keffâret gerekeceğini söylemektedir.²⁶

d. Saîd b. Müseyyeb, Hasanı Basrî, Atâ, Şa'bî, Şureyh, Saîd b. Cübeyr, Mücâhid ve Katâde gibi birçok tabiîn büyükleri, boşama yemininin bozulması ile boşama gerçekleşeceğini söylemişlerdir. Sahâbe ve tabiînden hiç kimse boşamanın gerçekleşmeyip keffâret verilmesi gerektiğini söylememiştir. Sahabe ve tabiînden sonra gelen mezhep sahibi müctehidler de boşamanın gerçekleşeceğini söylemişlerdir.²⁷

e. Boşamaya yemin, muallak talâk gibidir. "Şöyle yaparsan talâk üzerime lazım olsun/talâka yemin olsun/şart olsun." demek ile "Şöyle yaparsan boşsun." benzeri

²² Zekiyyüddîn Şa'bân, *ez-Zevâc ve't-talâk fi'l-İslâm* (Kahire: ed-Dâru'l-Kavmiyye li't-Tibâa ve'n-Neşr, 1964), 109; Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletuh*, 9/6972; Döndüren, *Delilleri ile Aile İlmihali*, 391; Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, 256.

²³ Bk. el- Bakara 2/229, 230, 231; et-Talâk 65/1, 2.

²⁴ Bk. İbrahim Paçacı, "Sosyal Hayattaki Değişim Sürecinde Aile Hukuku (Evlenme ve Boşanma Örneği)", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 11 (2008), 87; Selahaddin Eroğlu, "Talâk Hakkında Kur'ânı Kerimin Genel Tutumu", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28 (1986), 164; Yunus Vehbi Yavuz, "Kadının Evlenmesi ve Boşanması", *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-I*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2004), 252; Ali Bardakoğlu, "Hukuki ve Sosyal Açısından Boşanma", *Türk Aile Ansiklopedisi* (Ankara: 1991), 1/204; Hamza Aktan, "Kur'ân'a Göre Boşanma Prosedürü", *Dini Araştırmalar* 5/14, (2002), 15; Mehmet Hayri Kırbaçoğlu, "Kadın Konusunda Kur'ân'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler", *İslami Araştırmalar* 5/4 (1991), 282; Dusûkî, *Fikhu't-talâk beyne't-taklîd ve't-tecdîd*, 75, 76.

²⁵ İbn Abdilber, *et-Temhîd* (Mağrib: Vizâretü Umûmi'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, 1387), 20/90; Ebu'l-Hasen Takiyyüddîn Alî b. Abdülkâfi es-Subkî, *ed-Durretü'l-mudiyye fi'r-reddi alâ İbn Teymiyye* (Şam: Matbaatü't-Terakkî, 1347), 17; Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletuh*, 9/6973.

²⁶ İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-kübrâ*, 3/236.

²⁷ Muhammed Zâhid Kevserî, *el-İşfâk alâ ahkâmi't-talâk* (b.y.: Âsitâne, ts.) 55, 56, 57; Subkî, *ed-Durretü'l-mudiyye fi'r-reddi alâ İbn Teymiyye*, 18.

manalar kastedilmektedir. Sahabe şartlı boşamayı geçerli saydığından, boşama yemini de geçerlidir.²⁸

f. Boşamaya yemin, sarih talâk lafzıdır. Herkes bu lafzın boşamada kullanıldığını bilir. Boşama yeminlerinde kullanılan lafızlar, sarih lafız olduğundan kişinin boşamaya niyet etmesine gerek olmaksızın boşama yeminleri gerçekleşir.²⁹

g. Bir kimse bir şeyi şarta bağlayarak kendine lazım kıldığında, şartın gerçekleşmesi ile o şey ona gerekli olmaktadır. Aynı şekilde talâkı bir şarta bağlayarak yemin eden yani talâkı kendisine lazım kılan kimse de, söz konusu şart gerçekleştiğinde kendisine lazım kıldığı talâk da gerçekleşecektir.³⁰

Bir şeyi şarta bağlayarak kendine lazım kılan kimsenin, şartın gerçekleşmesi ile o şeyin ona lazım olacağı görüşü delil olmaktan uzaktır. Zira günahı, öldürmeyi, küfrü veya çarşıya gitme gibi ibadet nevinden olmayan mubah bir şeyi bir şarta bağlayarak kendine lazım kılan/nezreden kimse şartın gerçekleşmesi ile o günahı işlemesi caiz olmadığı gibi küfrü şart koşan kimse de kâfir olmamakta, ibadet nevinden olmayan mubah bir şeyin nezredilmesi ile de nezir olmamaktadır.³¹ Hz. Peygamber (s.a.v.) “Kim bir günahı nezrederse, o günahı işlemesin.”³², “Günah olan konularda yapılan nezirlere vefa yoktur. Bunun kefâreti de yemin kefâretidir.”³³ (Ebû Dâvud, “Eymân”, 23) demektedir.

Talâka yemin, ibadet ve taat cinsinden bir şey olmayıp, Allah’a takarrub/yakınlık maksadı bulunmadığından, Allah için adanması/nezir olarak değerlendirilmesi de mümkün değildir.

h. Boşanma, bir ıskat tasarrufu olup kişi boşama hakkını ıskat edebilir. ıskat tasarrufları, şarta bağlanabilen tasarruflar olduğundan, boşanma da şarta bağlanılarak yemin edilebilir.³⁴

i. Derhal boşamak bir ihtiyaç olduğu gibi, kadına gözdağı vermek amacı ile boşama yeminine de ihtiyaç duyulabilir.³⁵

j. Talâka yeminin gerçekleşeceği konusunda icmâ vardır.³⁶ İcmâ-ı ümmet ise hata üzere birleşmez.

²⁸ Buhârî, “Talâk” 10; Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. Ali el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, Ta'lik: İbn Türkmânî (b.y.: Meclisü Dâireti'l-Meârifî'n-Nizâmiyye el-Kâine fi'l-Hind, 1344), 7/356.

²⁹ Benî Ahmed, *Muhâlefetü'l-İmâm İbn Hazm*, 178.

³⁰ Abdurrahman İmrânî, “el-Halfu bi't-Talâk Metâ Yeka”, *Elve'yu'l-İslâmî*, 441 (1423), 69; Zeydân, *Kadın ve Aile Fikhi Ansiklopedisi*, 9/486.

³¹ Bk. Ebu'l-Abbâs Takıyyuddîn İbn Teymiyye, *Mecmûu fetâvâ* (Medine: Mecme'u'l-Melik Fehd li-Tibâeti'l-Mushafî's-Şerîf, 1995), 33/216; *a.mlf*, *el-Fetâva'l-kübrâ*, 3/241; İmrânî, “el-Halfu bi't-talâk metâ yeka”, 69.

³² Buhârî, “el-Eymân ve'n-Nüzûr”, 27, 30.

³³ Ebû Dâvud, “Eymân”, 23.

³⁴ Bedrân, *Ahkâmü'z-zevâc ve't-talâk fi'l-İslâm*, 237. Talâkın ıskat tasarruflarından sayılıp sayılmayacağı konusu için bk. Yılmaz, *Ahvâli Şahsiyye Kanunlarının Boşanma Konusunda Getirdiği Yenilikler*, 239-243.

³⁵ Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletuh*, 9/6974.

³⁶ İbn Teymiyye, *Mecmûu fetâvâ*, 33/216; Kevserî, *el-İşfâk alâ ahkâmî't-talâk*, 55; Zeydân, *Kadın ve Aile Fikhi Ansiklopedisi*, 9/486.

Talâka yeminin geçerli olduğu konusunda icmânın gerçekleştiği bilgisi, büyük ihtimalle ilgili görüşün yaygınlığı ve dört mezhebin ittifakını ifade için kullanılmıştır. Çünkü bu mesele Hz. Peygamberden sonra ortaya çıkan bir meseledir. Boşama yemini ile ilgili sahabeden bir rivayet dahi gelmemiştir. Sahabeden gelen mevkûf rivayetler daha çok nezir, itk ve küfrü kendine lazım kılma şeklinde yapılan ta'liklerdir. Tabiîn döneminde fetva verenlerden kimi boşama yeminini geçerli, kimi de geçersiz saydığı bilgisi gelmişken icmâdan bahsedilemez. Başta Tâvûs, İkrime olmak üzere tarih boyunca bazı müctehidler, Zâhirî ve Şîa mezhepleri bu konuda muhalefet etmişlerdir.³⁷

1.3. Talâka Yeminin Geçerli Sayılması ve Ahvâl-i Şahsiyye Kanunları

Dört mezhebe göre talâka yemin geçerli sayıldığı halde, ahvâl-i şahsiyye kanunlarında dört mezhebin görüşüne uygun olarak talâka yemini geçerli sayan bir ülke bulunmamaktadır. Ahvâl-i şahsiyye kanunları talâka yemini ya geçerli saymamakta ya da kısmen geçerli saymaktadır. Osmanlı Hukûk-ı Âile Kararnâmesi ise bu konuya değinmemiştir.

2. Talâkın Gerçekleşmeyeceğini Söyleyenler

Bu görüş sahiplerine göre talâka yapılan yemin bozulduğu takdirde talâk gerçekleşmez, kefâret de gerekmez. Talâka yemin, boş ve geçersiz bir cümledir. Allah'ın belirlediği şekle uymayan boşama şekilleri hem geçersiz olup hem de Allah'ın hududunu aşmak demektir. Zâhirî³⁸ ve Caferîler bu görüştedir.³⁹ Caferî Sâdık ve Muhammed Bâkır'dan da bu şekilde rivayet edilmiştir.⁴⁰

İbn Hazm ve İbn Kayyim; bu görüşü Hz. Ali, İbn Mesûd, Kâdî Şureyh (ö.78/679), İkrime (ö.105/723), Tavus (ö.106/724), Dâvûd ez-Zâhirî (ö. 270/884) ve ashabına nisbet etmektedir. Bunlara göre boşama yeminini bozan kimsenin talâkı gerçekleşmeyeceği gibi, kendisine yemin kefâreti gibi bir şey de lazım gelmemektedir. Zira talâka yemin, yemin sayılmadığından yemin hükümlerini almamakta ve yemin kefâreti gerekmemektedir. Çünkü şeriatta böyle bir yemin çeşidi yoktur.⁴¹ İbn Teymiyye Ebu Hanîfe'nin, Kaffâl ve Ebû Saîd el-Mütevellî gibi Şâfîî alimlerinin ve kendi

³⁷ Bk. İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-Kübrâ*, 3/241; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmu'l-muvakkîn an Rabbi'l-âlemîn*, 3/55, 4/77; İbn Hamdu'l-Hekîl, "İn'ikâdu'l-Yemîn bi-Sîgati't-Ta'lik", 563.

³⁸ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, 9/476, 478, 479.

³⁹ Bk. el-Hucce eş-Şeyh Yusuf el-Fakîh, *el-Ahvâlü's-şahsiyye fî fikhi Ehli'l-Beyt* (Beyrut: Dâru'l-Advâ', 1989), 304-306; Muhammed Cevâd Mugniyye, *el-Fikhu alâ mezâhibi'l-hamse* (Beyrut: Dâru'l-Cevâd, 2000), 414.

⁴⁰ İbn Teymiyye, *Mecmûu Fetâvâ*, 33/217; Muhammed b. Hasen el-Hürr el-Âmilî, *Tafsîlu vesâili's-Şîa ilâ tahsîli mesâili's-Şerîa* (Kum: Müessesetü Âli Beyt, 1414), 22/46.

⁴¹ Ebu'l-Abbâs Takiyyuddîn Ahmed b. Abdulhalîm İbn Teymiyye, *Risâletü'l-ictimâ' ve'l-iftirâk fi'l-hilfi bi't-talâk*, thk. Muhammed b. Ahmed Seyyid Ahmed (Mekke: Mektebu'l-Menâre, 1988), 93; a.mlf, *Mecmûu fetâvâ*, 33/217; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmu'l-muvakkîn an Rabbi'l-âlemîn*, 1/211, 3/53, 4/77; Benî Ahmed, *Muhâlefetü'l-İmâm İbn Hazm*, 179; Muhammed Ebû Zehra, *el-Ahvâlü's-şahsiyye* (Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1957), 301, 302.

zamanındaki bazı Hanefî, Şafiî ve Mâlikî âlimlerinin iltizam suretindeki⁴² boşama yeminini geçerli saymadıklarını söylemektedir.⁴³

Şevkânî(ö. 1250/1834) de talâkın gerçekleşmeyeceği görüşünde olup, “Talâk bana gereksin/şart olsun ki şöyle yapacağım.” şeklinde yemin eden kimsenin maksadının boşamayı gerçekleştirmek olmadığını, karşıdaki insana bu işi ne denli yapmak istediğini ifade etmek olduğunu söylemektedir.⁴⁴

Şâfiîlerden Kaffâl bazı yönleri ile talâka yemini geçerli saymamaktadır. Ona göre “الطلاق يلزمي” “Talâk bana gereksin ki” sözü ne sarîh ne de kinayeli bir talâk biçimi olmayıp bununla talâk meydana gelmez. Çünkü talâkın, kadına izafe edilmesi gerekir. Talâk mahalli kadın olduğundan “Fılan kadını boşadım, eşimi boşadım, seni boşadım” şeklinde olmalıdır. Zikredilen cümlede ise talâk kadına izafe edilmemiştir. Kadına izafe edilmeyen talâk geçerli değildir.⁴⁵

Malikî fakihlerinden Eşheb(ö. 204/820), talâka yeminin bazı çeşitlerini geçerli saymamaktadır. Ona göre koca eşinin bir şey yapmaması için talâka yemin edip eşi de kocasının yeminin bozulması için denilen hususu yaparsa talâk meydana gelmez. Örneğin koca eşine “Şöyle yaparsan şart olsun.” deyip talâka yemin ederse, kadında o fiili yaparsa boşama meydana gelmez. Çünkü kadın kendisini boşamış olmaktadır, kadının kendini boşaması ile boşanma gerçekleşmez. Talâk yetkisi erkeğin elinde olup kadının elinde değildir.⁴⁶

Bu görüşü savunan mezheplerin ve muasır alimlerin görüşlerine ve delillerine temas edeceğiz.

2.1. Zâhirîlerin Görüşleri

Başta Dâvûd ez-Zahirî ve ashabı olmak üzere Zâhirîlere göre talâka yemin geçerli değildir. Zahirlerden İbn Hazm'a (ö. 466/1064) göre talâka yeminde ister yemine riayet edilsin ister yemin bozulsun herhangi bir geçerliliği yoktur. Boşama ancak Allah'ın emrettiği şekilde yapılabilir. Bu şekle uymayan boşamalar geçerli değildir. Allah'ın emrettiği ve hükmünü beyan ettiği boşama şeklinde, talâka yemin ederek yapılan bir boşama biçimi olmadığından, talâka yemin, talâk sayılmadığı gibi yeminde sayılmamaktadır. Yemin sadece Allah'ın adı ile olabilmekte, bu sebeple talâka

⁴² İltizam suretindeki yemin, الطَّلَاقُ يَلْزَمُنِي لِأَفْعَلَنَّ كَذَا؛ أَوْ لَا أَفْعَلُهُ “Şart olsun/ talâk bana gerekli olsun ki şöyle yapacağım veya yapmayacağım.” şeklinde, yemin harflerini kullanmaksızın talâka yemin etme şeklidir.

⁴³ İbn Teymiyye, *Mecmûu fetâvâ*, 33/131, 132; Din İşleri Yüksek Kurulu, *Şarta Bağlı Boşama* (Erişim 10 Eylül 2022).

⁴⁴ Kuleysî, *Ahkâmu'l-üsre*, 2/67.

⁴⁵ İbn Teymiyye, *Risâletü'l-ictimâ' ve'l-iftirâk fi'l-hilfi bi't-talâk*, 100; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Îlâmu'l-muvakkûn an Rabbi'l-âlemîn*, 3/54; Ahmed Gandûr, *el-Ahvâlu's-şahsiyye fi teşrî'i'l-İslâmî mea beyâni kanûni'l-ahvâli's-şahsiyye li'l-kadâi fi mehâkimi'l-Kuveyt* (Kuveyt: Mektebetü'l-Felâh, 2006), 424.

⁴⁶ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Îlâmu'l-muvakkûn an Rabbi'l-âlemîn*, 3/53; İbn Teymiyye, *Risâletü'l-ictimâ' ve'l-iftirâk fi'l-hilfi bi't-talâk*, 101; İbn Rüşd el-Kurtubî, *el-Mukaddemât el-mümeħhedât*, 1/576.

yemin, boş bir söz hükmündedir.⁴⁷ Bir günahı işlemeyi nezreden kişinin nezri geçerli olmadığı gibi talâka yemin edenin de yemini geçerli olmaz.

2.2. Caferîlerin Görüşü

Caferîlere göre de talâka yapılan yeminlerin bozulması ile talâk gerçekleşmez. İki yönden boşama yemininin geçerli olmayacağını ifade etmişlerdir.

1- Boşama, cinsel beraberliğin olmadığı kadının temizlik döneminde, iki şahit huzurunda ve münecciz olarak yapılması gerekmektedir. Yemine bağlanan boşamalar ta'lik içerdiğinden boşamanın kadının temizlik dönemine denk gelip gelmeyeceği belli olmayıp, iki şahit bulunmadığından ve münecciz olmadığından bu boşama şekli geçerli değildir. Caferîlere göre boşamada iki şahidin olması şart olup, boşama tenciz sığası ile yapılmalıdır. Ta'lik sığası ile yapılan boşamalar geçerli değildir. Sünni boşamaya uygun olmayan hayız dönemindeki boşamalar ve cinsel beraberliğin meydana geldiği temizlik dönemindeki boşamalar geçerli değildir.⁴⁸

2- Talâk sığası ile beraber talâk kastı da şarttır. Kocanın boşama lafzını kullanıp evlilik ilişkisini bitirmeyi kastetmiş olması gerekir. Bir şeyi teşvik, engelleme ve yemin maksadı ile yapılan boşamalar geçerli değildir. Zira burada talâk niyeti olmayıp başka bir şey için talâk sığası ta'lik suretinde kullanılmaktadır. Bu sebeple boşama yemini geçerli değildir.⁴⁹

Caferî Sâdık ve Muhammed Bâkır'dan "Şeytanın izinden yürümeyin"⁵⁰ ayetindeki "şeytanın izi"nin talâka yemin etmek, günahları nezretmek ve Allah'ın dışındaki varlıklara yemin etmek olduğu rivayet edilmiştir.⁵¹

Şîî müellifler, talâkın gerçekleşmesini engelleyen bu yaklaşımın Kur'ân'ın evlilik bağına "sağlam bir güvence" olarak niteleyen tutumuna muvafık olduğunu ifade etmektedirler.⁵²

⁴⁷ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, 9/476, 479; İbn Teymiyye, *Risâletü'l-ictimâ' ve'l-iftirâk fi'l-hilfi bi't-talâk*, 93; Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletuh*, 9/6974; Okur, "İslam Hukukunda Boşama Yemini (Talâka Yemin) Meselesi", 15, 16; Kuleysî, *Ahkâmu'l-Ûsre*, 2/67, 68; Benî Ahmed, *Muhâlefetü'l-İmâm İbn Hazm*, 179, 180; Yusuf Karadâvî, *Fetâvâ muâsıra* (Kuveyt: Dâru'l-Kalem, 2003), 1/556; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmu'l-muvakkûn an Rabbi'l-âlemîn*, 3/48; Zeydân, *Kadın ve Aile Fıkhı Ansiklopedisi*, 9/485.

⁴⁸ Bk. Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen et-Tûsî, *el-Mebsût fi fikhi'l-İmâmiyye*, Thk. Muhammed el-Bâkır el-Behbevdi (Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-İslâmî, ts.), 5/43; Âmilî, *Tafsîlu vesâili's-Şîa ilâ tahsîli mesâili's-Şerîa*, 22/31, 41; Ebu'l-Kasım Necmuddîn Cafer b. Hasen el-Hillî, *Şerâiu'l-İslâm* (Beyrut: Dâru'l-Kârî, 2004), 3/10; Ahmet Niyazov, "Caferî Fıkında Boşama Mahdudiyetleri", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 15 (2010), 246; Mugniyye, *el-Fikhu alâ mezâhibi'l-hamse*, 414; a.mlf. *Fikhu'l-İmâm Ca'ferî's-Sâdık* (Kum: İntişârâtü Kudsi Muhammedî, Ts.) 6/14.

⁴⁹ Bk. Fakîh, *el-Ahvâlû's-sahsiyye fi fikhi Ehli'l-Beyt*, 304-306.

⁵⁰ el-Bakara 2/168.

⁵¹ Âmilî, *Tafsîlu vesâili's-Şîa ilâ tahsîli mesâili's-Şerîa*, 22/46.

⁵² Örnek olarak bk. Mugniyye, *el-Fikhu alâ mezâhibi'l-hamse*, 414-416; Okur, "İslam Hukukunda Boşama Yemini (Talâka Yemin) Meselesi", 15.

2.3. Bu Görüşü Savunan Muasır Alimler

Önceki yüzyıllarda bu görüşü savunan Ehl-i sünnet alimleri bulunmamakla beraber, son yüzyılda birçok Ehl-i sünnet alimi talâka yeminin gerçekleşmeyeceğini ifade etmiştir. Ahvâl-i şahsiye kanunlarının birçoğu bu görüşü kanunlaştırmıştır.

Cemâlüddîn Kâsimî'ye (ö.1914) göre Talâk suresindeki işhâd emrinin zahiri, talâk ve ric'atte şahitliği vâcib kılmaktadır. İşhâdı emreden ayetten önce ve sonra gelen emirlerin vücup ifade ettiği hususunda icmâ vardır. İşhâd emrini vücuptan sarf edecek bir karîne olmadığına göre, önceki ve sonraki emirlerin vücup ifade etmesi gibi işhâd emri de vücup ifade etmektedir. Talâk esnasında şahit getirme vacip olunca, talâka yemin ve şartlı talâk şer'an talâk sayılmayacaktır. Çünkü burada boşama için şahit bulundurma arzusu yoktur. Boşayacak kimsenin boşamaya azmetmesi, hazırlanması ve niyet etmesi gerekir. Çünkü evlilik en güçlü şekilde bağlanmış bir bağ olduğundan Kuran'ın işaret ettiği gibi iki hakemin sulh için girişiminden sonra şahitlerle ancak boşama mümkündür. Bu meşru olan talâk biçimi olup, bunun dışındaki şekiller bid'î şekillerdir.⁵³

Abdulvahhâb Hallâf, talâkla yeminden maksadın boşama olmadığını, kocanın bir şeyi engelleme ve yaptırma gayesi güttüğünü, talâkla yeminin geçersiz olduğunu, bu şekildeki sözlerin boş bir söz olduğunu söylemektedir.⁵⁴

Seyyid Sâbık da bu görüşü tercih etmekte ve kişiye sadece istiğfar etmesi gerekeceğini söylemektedir.⁵⁵

Hasaneyn Muhammed Mahlûf, talâka yemini muallak talâk kapsamında değerlendirmekte ve yemin maksatlı muallak talâkların geçersiz olacağını söylemektedir.⁵⁶

Allâl el-Fâsî (ö.1974), Fas toplumunda en sıkıntılı durumlardan birinin boşama yemini ile yemin etmek olduğunu, şahısların oyun oynarken veya ticari bir konuda tartışırken, kızgınlıkla yapıldığını, boşama yemini hususunun ayrılmayı düşünmeyen, çok uyumlu birçok aileyi parçaladığını, en tehlikeli bir içtimâî hastalık haline geldiğini ifade ederek talâka yeminin geçerli olmadığı görüşünü savunmaktadır.⁵⁷

Hayrettin Karaman, dil alışkanlığı ile her sözün arasında vallahi diyerek yemin eden kimsenin yemine niyet etmedikçe, sorumlu olmayacağı gibi, aynı şekilde yemine ve boşamaya niyet etmeksizin “şart olsun”, “boş olsun” sözlerini kullanan bir kimsenin bu sözleri ile eşini boşamış olmayacağını, bu sözlerin lağv yemini gibi geçersiz

⁵³ Cemâlüddîn Muhammed b. Muhammed Saîd el-Kâsimî, *Mehâsinü't-te'vîl* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1418), 9/255.

⁵⁴ Hallâf, *Ahkâmü'l-Ahvâlî's-Şahsiyye fi's-Şer'ati'l-İslâmiyye*, 138.

⁵⁵ Seyyid Sâbık, *Fikhu's-Sünne* (Kahire: Dâru'l-Feth, 1999), 3/18

⁵⁶ Mahlûf, *İslami Araştırmalar ve Şer'i Fetvalar*, 383, 393.

⁵⁷ İmrânî, “el-Halfu bi't-talâk metâ yeka”, 69,70.

olduğunu söylemektedir. Bu şekildeki bir boşama biçiminin Hz. Peygamber'den (sav) sonra çıkması itibari ile de bid'î talâk olarak değerlendirmektedir.⁵⁸

Süleyman Ateş ise şöyle der: “Yemin kastı olmadan ‘Hayır vallahi, evet vallahi’ gibi yeminler lağv yemini olduğu gibi, ‘Üzerime talâk lazım gelsin ki, karım benden boş olsun ki şu iş şöyledir.’ gibi yeminler de lağv sayılır. Önemli olan niyettir. Söz arasında böyle söyleyenin; asıl niyeti boşamak değil, sözünü ispat etmek olduğundan bu yeminlerle talâk olmaz. Kasıtlı olarak yapılan boşama yeminlerine gelince, doğru olan görüşe göre bunlarla da talâk olmaz. Ancak yemin sayıldığından yemin kefâret gerekir.”⁵⁹

Abdulaziz Bayındır ve başkanlığını yürüttüğü Süleymaniye Vakfı fetva ekibine göre evlilik gibi boşanma için de kurallar vardır. Talâkın gerçekleşmesi için kadının temizlik döneminde olması, bu dönemde eşiyile cinsel ilişkide bulunmamış olması ve iki şahit bulundurulması gerekir. Kur’ân ve sahih Sünnetteki bu kurallara uymayan boşamalar geçersizdir.⁶⁰

Muhammed Abduh⁶¹, Mahmûd Şeltût,⁶² Ahmet Muhammed Şâkir⁶³ ve Ali Hasbullâh bu görüştedir.⁶⁴ Şerkâvî “el-Halfu bi’t-Talâk Bid’atün Müstehdesetün” adlı makalesinde bu görüşü savunmuştur.⁶⁵

2.4. Talâkın Gerçekleşmeyeceğini Söyleyenlerin Delilleri

Bu görüşü savunanlar hadis, tabiîn görüşleri, kıyas ve maslahattan bazı deliller getirmişlerdir.

a. Yemin sadece Allah’ın isim veya sıfatlarından biri üzerine yapılır. Allah’ın adı dışında şer’i hususlarla (melekler, Kâbe, Cibrîl, namaz, oruç, zenzem vb. bir şeyle), dini olmayan şeylerle (kişinin ana-babası, hocası vb. bir şeyle), şeriatın yasakladığı hususlarla (kilise, putlar vb. bir şeye) veya sevdiği kişi ve eşya ile (yatır, veli ile) yapılan yeminler geçerli değildir. Bunlar üzerine edilen yeminin aksini yapmakla, kefâret gerekmez.⁶⁶ Böyle bir yemin bozulduğu takdirde kefâret bile gerekmez.⁶⁷

⁵⁸ Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku* (İstanbul: İz yayıncılık, 1999), 1/364.

⁵⁹ Süleyman Ateş, “Kur’ânı Kerimde Evlenme ve Boşanma İle İlgili Ayetlerin Tefsiri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23, 271 (Dipnot kısmı).

⁶⁰ Abdulaziz Bayındır, Talâk (Erkeğin Boşama Hakkı), Süleymaniyevakfi.org (Erişim 25 Eylül 2022); Fetva. Net, “Şarta Bağlanan talak geçerli olur mu?” (Erişim 14 Eylül 2022)

⁶¹ İmrânî, “el-Halfu bi’t-talâk metâ yeka”, 69.

⁶² Mahmûd Şeltût, *el-Fetâvâ* (Kahire: Dâru’l-Meşrûk, 2004), 258, 262.

⁶³ Ahmed Muhammed Şâkir, *Nizâmü’t-talâk fi’l-İslâm* (Kahire: Mektebetü’s-Sünne, ts.), 77, 95.

⁶⁴ İmrânî, “el-Halfu bi’t-talâk metâ yeka”, 69, 70.

⁶⁵ Şerkâvî, “el-Halfu bi’t-talâk bid’atün müstehdesetün”, 68-73.

⁶⁶ Allah’tan başkasına yemin için Bk. Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi’*, 3/21; İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ’l-kübrâ*, 3/222; Abdurrahman el-Cezîrî, *el-Fikhu ale’l-mezâhibi’l-erbaa* (Kahire: Dâru’l-Fecr li’t-Turâs, 2004), 2/250; Zuhaylî, *el-Fikhu’l-İslâmî ve edilletüh*, 4/2473.

⁶⁷ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi’l-âsâr*, 9/476.

Peygamberimiz “Kim yemin etmek isterse sadece Allah’ın ismiyle etsin.”⁶⁸ buyurmuştur. Hz. Peygamber (sav) Hz. Ömer’in ataları ile yemin ettiğini gördüğünde ona “Allah, size atalarınızla yemin etmeyi yasakladı. Kim yemin edecekse Allah adı ile etsin veya sussun.” demiştir.⁶⁹ Bu hadisler Allah’ın adı dışındaki şeylerle yemin edilmesinin caiz olmadığını göstermekte ve talâka yeminin, yemin sayılamayacağını ortaya koymaktadır. Talâka yemin ile ne talâk meydana gelir ne de kefâret meydana gelir.⁷⁰

b. Bu boşama biçimi, Hz. Peygamber’den (sav) sonra çıkması ve sünnî talâka muhalif olması itibari ile bid’î talâktır.⁷¹ Hadisi Şerif mucibince her bidat, dalalettir ve her dalalette ateştedir.⁷² Bidat üzere yapılan bir işe şer’î hüküm terettüp etmez.

c. Sahabe zamanında talâka yeminle boşama meydana gelmeyeceği hususunda sukûtî icmâ vardır. Hz. Ali talâka yeminle, boşamanın gerçekleşmeyeceğine hüküm verdiği halde sahabeden kimse ona itiraz etmemiştir.⁷³ Talâkın gerçekleşeceği konusunda ise iddia edildiği gibi icmâ yoktur.⁷⁴

Hz. Ali’den yapılan söz konusu rivayet, talâka yemin ile ilgili olmayıp, boşamaya ta’lik ile ilgili bir örnektir. Sahâbe döneminde talâka yemin konusu ile karşılaşmadığından, bu konuda sukûtî icmadan bahsetmek mümkün değildir.

d. Abdurrezzâk’ın yaptığı rivayette Tâvûs: “Boşamaya yapılan yemin, batıl olup bir şey sayılmaz.” demiştir.⁷⁵ İkrime, kardeşi ile konuşmayacağına dair talâka yemin edip, ardından kardeşi ile konuşan kimse için “Talâka yemin bir şey sayılmaz, o şeytanın adımlarından bir adımdır.”⁷⁶ demiştir. Atâ ve Ebû Sevr’den de talâka yeminin geçerli olmadığına dair rivayetler gelmiştir.⁷⁷

Sübkî, bu rivayetin Abdurrezzâk’ın *Musannef*’inde mükreh talâk kısmında geçtiğini, dolayısı ile bu rivayetin mükreh talâk ile ilgili olduğunu söylemektedir.⁷⁸ Ancak Tâvûs’tan yapılan rivayet, mükreh talâk babında geçse dahi içerik olarak ikraha

⁶⁸ Nesâî, “Eymân”, 3; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/20.

⁶⁹ Buhârî, “Eymân ve’n-Nüzûr”, 3

⁷⁰ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi’l-âsâr*, 9/476, 478; İmrânî, “el-Halfu bi’t-talâk metâ yeka”, 70. Bkz. Şerkâvî, “el-Halfu bi’t-talâk bid’atün müstehdesetün”, 69, 70.

⁷¹ İbn Teymiyye, *Mecmûu fetâvâ*, 35/290; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/364; İmrânî, “el-Halfu bi’t-talâk metâ yeka”, 70; Şerkâvî, “el-Halfu bi’t-talâk bid’atün müstehdesetün”, 70,73.

⁷² Müslim, “el-Cum’a”, 13; Nesâî, “Salâtü’l-İdeyn”, 21.

⁷³ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi’l-âsâr*, 9/478; Benî Ahmed, *Muhâlefetü’l-İmâm İbn Hazm*, 179, 180; İbn Teymiyye, *Risâletü’l-ictimâ’ ve’l-iftirâk fi’l-hilfi bi’t-talâk*, 93; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ’lâmu’l-muvakkûin an Rabbi’l-âlemîn*, 1/212, 3/52, 53 4/75; Ebû Zehra, *el-Ahvâlü’ş- şahsiyye*, 301, 302. Sübkî, Hz. Ali’nin ikrah sebebi ile bu boşamayı geçerli saymadığını söylemektedir. (Subkî, *ed-Durretü’l-mudiyye fi’r-reddi alâ İbn Teymiyye*, 15. Bkz. Kevserî, *el-İşfâk alâ ahkâmî’t-talâk*, 57.

⁷⁴ İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ’lâmu’l-muvakkûin an Rabbi’l-âlemîn*, 3/55.

⁷⁵ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi’l-âsâr*, 9/478; Abdurrezzâk, *Musannef*, 6/406; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ’lâmu’l-muvakkûin an Rabbi’l-âlemîn*, 3/53.

⁷⁶ İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ’lâmu’l-muvakkûin an Rabbi’l-âlemîn*, 1/212, 3/53, 4/77; İbn Hamdu’l-Hekîl, “İn’ikâdu’l-yemîn bi-sîgati’t-talâk”, 563.

⁷⁷ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi’l-âsâr*, 9/478.

⁷⁸ Subkî, *ed-Durretü’l-mudiyye fi’r-reddi alâ İbn Teymiyye*, 15.

ait bir mesele değildir. Bu da müellifin kendi tasarrufu ile bu hadisi bu konuya aldığını ve kendi kanaatini ortaya koyduğunu göstermektedir.

e. Allah Teâlâ boşamanın belli bir şekil üzerine yapılmasını istemiştir. Bu şekle uymayan boşamalar geçerli değildir. Talâka yemin şeklindeki boşama, Allah'ın belirlediği şekle uymadığından hem geçersiz olup hem de Allah'ın hududunu aşmak demektir.⁷⁹

f. Talâkta asıl olan münecciz⁸⁰ olmasıdır. Münecciz olmayan talâk geçerli değildir. Gelecek zamana ta'lik suretinde yapılan boşama yeminleri ile talâk gerçekleşmemektedir.⁸¹

g. Boşama yemini, insanların yemin anlamında kullandığı bir husustur. İnsanların boşama için değil yemin için kullandıkları bir durumu, kastetmedikleri bir manada geçerli kılınmaz. Bu durumda boşama gerçekleşmeyeceği gibi şeriatla böyle bir yemin çeşidi bulunmadığı içi kefâret de gerekmemektedir.⁸²

h. İslam dini karı koca arasında anlaşmazlık ve problemler olduğunda boşamaya hemen başvurulmayıp, tedavi için yol göstermekte, rehberlik etmekte ve sulh girişimi için insanların meseleye müdahalesini emretmektedir. Tüm bunlar çözüm olmadığında boşamanın nasıl yapılacağını beyan etmektedir. Buna rağmen bir malı satmak, bir haberi pekiştirmek maksadı ile talâkı bir yemin gibi kullanmakla talâkın gerçekleşmesi, İslam dininin talâk için ortaya koyduğu ve yol gösterdiği tüm prensiplerin ve kuralların ihmal edilmesine sebep olmaktadır.⁸³

i. Boşama yemini geçerli kılındığında zararı bütün bir topluma geri dönmektedir. Aileler parçalanmakta, karı koca birbirlerine dönmek için sözde şer'î hilelere başvururlar. Talâkların geçerli olduğu görüşü toplumu ifsat etmektedir. Bu görüş Müslümanların maslahatına olmayan bir görüştür. Şeriat aileyi korumaya yönelik düzenlemeler getirmiştir.⁸⁴

⁷⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, 9/476, 478; Benî Ahmed, *Muhâlefetü'l-İmâm İbn Hazm*, 180.

⁸⁰ Münecciz talâk: Talâkı zamana, şarta, mekâna, eyleme vb. başka bir şeye bağlamadan, kişinin eşine "seni boşadım", "sen boşsun" vb. demek suretiyle, derhal boşamayı isteyerek yaptığı boşamadır. Koca boşamaya ehil, kadının da boşanmaya mahal olduğu takdirde bu durumda boşama derhal gerçekleşir. Boşamada asıl olan şekil münecciz/derhal olmasıdır. İbn Teymiyye, *Risâletü'l-ictimâ' ve'l-iftirâk fi'l-hilfi bi't-talâk*, 59; Muhammed Ebû Zehra, *el-Ahvâlü's-şahsiyye* (Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1957), 297; Ömer Nasûhi Bilmen, *Hukûku İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhıyye Kâmûsu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.) 2/232; Şelebî, *Ahkâmu'l-üsre fi'l-İslâm*, 514; Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletuh*, 9/6966; Döndüren, *Delilleri ile Aile İlmihali*, 388.

⁸¹ Bk. İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, 9/479, 481; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmu'l-muvakkûn an Rabbi'l-âlemîn*, 4/78; Mahmûd Şeltût - Muhammed Ali Sâyis, *Mukârenetü'l-Mezâhib fi'l-Fıkh* (by.; Dâru'l-Maârif, 1986), 109, 110; Dusûkî, *Fikhu't-talâk beyne't-taklîd ve't-tecdîd*, 74,78. Benî Ahmed, *Muhâlefetü'l-İmâm İbn Hazm*, 192; Şelebî, *Ahkâmu'l-üsre fi'l-İslâm*, 516.

⁸² Şeltût - Sâyis, *Mukârenetü'l-mezâhib fi'l-fıkh*, 110.

⁸³ İmrânî, "el-Halfu bi't-talâk metâ yeka", 70,71.

⁸⁴ Bk. İmrânî, "el-Halfu bi't-talâk metâ yeka", 69-71.

2.5. Talâka Yemini Geçerli Saymayan Ahvâl-i Şahsiyye Kanunları

Modern dönemlerde boşama yemininin geçersizliği ile ilgili öncülüğü 1929 da çıkarılan kanunla Mısır yapmıştır. Mısır'da boşama yemini ile ilgili yapılan bu düzenleme diğer İslam ülkelerinin ahvâl-i şahsiyye kanunlarına yansımıştır.

Mısır 1929 yılı 25 nolu Ahvâl-i Şahsiyye Kanununun 2. Maddesinde: “Bir eylemin yapılmasını teşvik veya engelleme amacı güdülen ve münecciz olmayan talâk gerçekleşmez.” denilerek boşama yeminlerinin geçersiz olduğu kanunlaştırılmıştır. Bu kanunun müzekkire-i izahiyesinde “Gerek talâka yemin, gerekse yemin manasındaki muallak talâk geçersizdir... Kanun, boşama yeminini bazı Hanefî, Mâlikî ve Şâfiî âlimlerinin, Dâvûd ez-Zâhirî ve ashabının görüşüne uyarak geçersiz kılmıştır ki bu görüş İmam Ali ve Şureyh'in görüşüne muvafıktır.” denmektedir.⁸⁵ Ancak müzekkirede bazı Hanefî, Şâfiî ve Mâlikîlerin kim olduğuna değinmemektedir.

Mısır Ahvâl-i Şahsiyye Kanununun boşama yeminini geçersiz kılmasından sonra aile hukuku ile ilgili çalışmalarda bu konu dört mezhep dışındaki mezhepler açısından mukayeseli olarak ele alınmış ve giderek rağbet görmüştür.

Irak⁸⁶, Fas⁸⁷, Yemen⁸⁸, Katar⁸⁹, Sudan⁹⁰, Umman⁹¹ ve Libya⁹² ahvâl-i şahsiyye kanunları “Talâka yemin ile talâk meydana gelmez.” şeklinde bu meseleyi kanunlaştırarak, talâka yemini geçersiz kılmışlardır.

Katar eski Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu 113. maddesinin B fıkrası ve Yemen eski Ahvâl-i Şahsiyye kanununun 66. maddesi “Talâka yeminde yemini bozmakla talâk gerçekleşmez. Ancak talâka yeminde boşama kastı/niyeti varsa talâk gerçekleşir.” şeklinde iken çıkarılan yeni kanunda her halükarda talâka yemin geçersiz kılınmıştır.⁹³

Tunus⁹⁴ ve Cezayir⁹⁵ ahvâl-i şahsiyye kanunları ise talâkın sadece mahkeme nezdinde geçerli olacağını kanunlaştırarak, boşama yeminini lağv saymıştır.

Kuveyt⁹⁶ ve Moritanya⁹⁷ ahvâl-i şahsiyye kanunları kanunlarında boşama yemini ile ilgili doğrudan bir kanun maddesi olmayıp “talâkın münecciz olma şartını” getirerek boşama yeminlerini geçersiz kılmıştır.

⁸⁵ Menşûrat, “*Kanûnu'l-ahvâli's-Şahsiyye 1929*”, (Erişim 16 Şubat 2020); Ayrıca bkz. İmrânî, “el-Halfu bi't-Talâk Metâ Yeka”, 69.

⁸⁶ 36. Madde

⁸⁷ 90. Madde

⁸⁸ 36. Madde

⁸⁹ 108. Maddenin 3. bendi

⁹⁰ 130. Madde B fıkrası

⁹¹ 86. Madde A bendi (Umman, yemin manasında olan şartlı talâkı geçerli sayarken, boşama yeminini ise geçerli saymamıştır.)

⁹² 33. Maddenin c bendi

⁹³ Katar 108. Maddenin 3. Bendi; Yemen 66. Madde.

⁹⁴ 30. Madde

⁹⁵ 49. Madde

⁹⁶ 105. Madde

⁹⁷ 86. Madde

Şii ahvâl-i şahsiyye kanunları da boşama yeminini geçersiz saymıştır. Kuveyt Caferî Ahvâl-i şahsiyye kanunu “Talâk sîgasının tencîz suretinde ve bir şeye ta’lik edilmemiş olması gerekir. Tencîzden murad, talâk sîgasının söylendiği anda boşamayı gerçekleştirmektedir.”⁹⁸ demektedir. Bu kanuna göre boşamanın münecciz olması gerektiği gibi bu tencîz sîgasının da bir şeye bağlı olmaması gerekmektedir. İran Medeni Kanunu ve Afganistan Şii Kanunu’na⁹⁹ göre de boşamaların münecciz olması gerekir.¹⁰⁰ Ayrıca İran’a göre mahkeme sertifikası olmadan yapılan boşamalar da geçersizdir.¹⁰¹ Dolayısı ile boşama yemini geçerli değildir.

Birleşik Mısır ve Suriye Devleti Ahvâl-i Şahsiyye Kanun Tasarısına göre talâkın münecciz olması ve bunun resmi görevlilere tescil ettirme şartı getirilmiştir.¹⁰² Bu sebeple boşama yemini geçersiz addedilmektedir.

Bu kanunlara göre talâka yemin eden kimsenin yeminini bozması ile talâk meydana gelmediği gibi kefâret verilmesine de gerek yoktur. Bu görüş, İbn Hazm ve Şîa’nın görüşüne muvafıktır.

Doktrinde boşamanın meydana gelip gelmeyeceğine dair her iki görüş tartışılrsa da yukarıda ismi geçen ülkelerde, uygulama kanuni düzenlemelere uygun olarak evliliğin sona ermeyeceği şeklinde gerçekleştirilmektedir.

Ahvâli şahsiyye kanunları, talâka yeminin çokça yaygınlaşması, mefsedete sebebiyet vermesi ve topluma zarar vermesi gibi sebeplerle bu görüşü tercih etmişlerdir. Yanlış şekilde yapılan boşama ve yeminlere karşı bir mücadele olarak bu görüş alınmıştır.¹⁰³

3. Yemin Kefâretinin Gerekeceğini Söyleyenler

İbn Teymiyye ve İbn Kayyim’e¹⁰⁴ göre boşama yemini, bir şeyi tasdik, teşvik ve engelleme amacıyla müslümanların kullandığı bir yemin çeşididir. “Talâka yemin ederim/Bana talâk gerek olsun/Şart olsun, şu işi yapacağım/yapmayacağım.” tarzında yemin/kasem sigası ile yapılan boşama yeminlerinin bozulması ile boşama meydana

⁹⁸ 163. Madde

⁹⁹ 143. Madde 4. fıkra

¹⁰⁰ 1135. Madde

¹⁰¹ Ahmet Temel (ed.), *Güncel Uygulamalarıyla İslam Aile Hukuku* (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2020), 103.

¹⁰² 76. Ve 79. Madde

¹⁰³ Abdülkerîm Şehbûn, *Şerhu Müdevveneti’l-ahvâli’ş-şahsiyyeti’l-Mağribiyye* (Rabat: Dâru Neşri’l-Ma’rife, 1987),

215.

¹⁰⁴ Bazı kitaplarda İbn Kayyim’e göre talâka yeminde kefâret gerekmeyeceği ifade edilmektedir. Mehmet Selim Aslan, *İslâm Aile Hukuku* (Bursa: Emin Yayınları, 2015), 223, 224; İslamiokul, “Yemin Kasdıyla Talâk” (Erişim 26 Ekim 2022). Ancak kendisi talâka yeminin talâk da yemin de olmayacağını ifade edenlerin görüşlerini aktarma bağlamında kefarete gerekmeyeceğini söylemektedir. Kitaplarında kendi görüşü olarak talâka yemin için kefarete gerekmeyeceğini ifade eden bir görüşüne denk gelmedik. Açıklamalarından anlaşılan talâka yemini, yemin olarak kabul ettiğidir. Bk. İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ’lâmu’l-muvakkîn an Rabbi’l-âlemîn*, 3/50-53, 57, 62, 4/87. Yemin olarak kabul ediyorsa, yeminin bozulması durumunda kefarete gerekecektir.

gelmez, sadece kefâret gerekir.¹⁰⁵ Boşama yemini, farklı sîğalarla da kullanılabilir. “علي الطلاق”, “Üzerime talâk lazım olsun ki/bana gereksin ki” gibi “علي الحرام” “Eşim bana haram olsun.” lafzı da, yemin manasında olduğunu, bu durumda yemin bozulduğu takdirde sadece kefâret gerekeceğini söylemektedirler.¹⁰⁶ Bu görüşe göre talâka yemin, bir boşama yöntemi olmayıp, bir yemin şekli olarak değerlendirilmektedir. والله لأطلقك/أطلقتك علي الطلاق kelimesi mesabesindedir.¹⁰⁷ Eğer talâka yemin, yemin olarak kabul edilmeyecekse talâk da kefâret de gerekmez. Boş bir söz olmuş olur. Boşamaya yemin edip yemininde durmayan kimsenin boşanmış olacağı, Kitap ve Sünnete aykırıdır.¹⁰⁸

İbn Teymiyye bu görüşte yalnız olmadığını dört mezhep içinden bir çok alimin bu görüşe göre fetva verdiğini, Şîîlerin, Zâhirîlerin ve tâbiî âlimlerinden Tâvûs'un boşama yeminini geçerli saymadıklarını söylemektedir.¹⁰⁹

Ayrıca sahabeden İbn Ömer, İbn Abbâs, Ebû Hüreyre, müminlerin anneleri Âişe, Ümmü Seleme ve Hafsa'dan, köle azadı¹¹⁰ ile yapılan yeminlerde kölelerin azad olmayacağını bunun yerine yemin kefâreti verileceğini aktarmışlardır. Talâka yemin meselesi köle azadına yapılan yemin gibi olup, yemin bozulduğunda boşanma meydana gelmeyip, kişinin kefâret vermesi gerekir.¹¹¹

İbn Teymiyye ve İbn Kayyim hiçbir sahabînin boşama yemini ile boşamanın gerçekleştiğini söylemediğini,¹¹² hatta sahabe döneminde boşama yemini yapıldığına dair hiç bir bilgi de olmadığını, var olan şeklin şartlı boşama şeklinde boşama olduğunu, boşama yemininin Hz. Peygamber'den (sav) sonra ortaya çıkan bir bidat olduğunu ve ilk defa Emevîler döneminde hükümdara sadakat için “biat yemini” adı altında boşama yemini, malların sadaka olması ve kölelerin azad edilmesi gibi

¹⁰⁵ İbn Teymiyye, *Mecmûu Fetâvâ*, 33/58, 59 131, 140, 216, 219; a.mlf., *Risâletü'l-ictimâ' ve'l-iftirâk fi'l-hilfi bi't-talâk*, 61,62, 85; a.mlf., *el-Fetâva'l-kübrâ*, 3/234; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmu'l-muvakkûn an Rabbi'l-âlemîn*, 3/52,53; Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletuh*, 9/6972; İmrânî, “el-Halfu bi't-talâk metâ yeka”, 70; Kuleysî, *Ahkâmu'l-üsre*, 2/66; Okur, “İslam Hukukunda Boşama Yemini (Talâka Yemin) Meselesi”, 13.

¹⁰⁶ İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-kübrâ*, 3/227, 234. Ayrıca bk. İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmu'l-muvakkûn an Rabbi'l-âlemîn*, 3/57; Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletuh*, 4/2470.

¹⁰⁷ İbn Teymiyye, *Mecmûu fetâvâ*, 20/13; 33/45; Ali Cuma, *el-Kelîmu't-tayyib fetâvâ asriyye* (Kahire: Dârü's-Selâm, 2006), 371, 381.

¹⁰⁸ Bk. İbn Teymiyye, *Mecmûu fetâvâ*, 33/142, 143; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmu'l-muvakkûn an Rabbi'l-âlemîn*, 3/50, 51, 53; Zeydân, *Kadın ve Aile Fıkhı Ansiklopedisi*, 9/487; İmrânî, “el-Halfu bi't-talâk metâ yeka”, 70.

¹⁰⁹ İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-kübrâ*, 3/217, 305; a.mlf., *Mecmûu fetâvâ*, 33/131; a.mlf., *Risâletü'l-ictimâ' ve'l-iftirâk fi'l-hilfi bi't-talâk*, 89-102; Ebû Zehra, *İmam İbn Teymiyye*, 404; Zeydân, *Kadın ve Aile Fıkhı Ansiklopedisi*, 9/485, 486.

¹¹⁰ “Şu işi yaparsam veya yapmazsam kölelerim azad olsun.” şeklinde yapılan yemin şeklidir.

¹¹¹ İbn Teymiyye, *Fetâva'l-kübrâ*, 3/308, 309; İmrânî, “el-Halfu bi't-talâk metâ yeka”, 70.

¹¹² İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-kübrâ*, 3/246; İbn Teymiyye, *Mecmûu fetâvâ*, 33/45; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmu'l-muvakkûn an Rabbi'l-âlemîn*, 3/48.

hususları içeren bir yemin ihdas edildiğini söylemektedirler. İbn Teymiyye'ye göre boşama yemininde boşamanın gerçekleşeceği görüşü sağlam dayanaktan yoksundur.¹¹³

İbn Teymiyye talâka yemin(el-helfu bi't-talâk) ile şartlı talâkı (et-talâku'l-muallak) birbirinden ayırmıştır. Ona göre şartlı talâkta niyete bakılır. Boşama maksatlı şartlı talâkla boşama gerçekleşir, yemin maksatlı olanlarla gerçekleşmez. Konumuz olan yemin/kasem sigası ile yapılan boşama yemininde ise kişinin niyetine bakılmaz, bu Müslümanlara ait bir yemin olup, sadece yemin hükümleri geçerlidir.¹¹⁴ Bazı müellifler talâka yemin konusu ile muallak talâkı beraber aldıkları görülmekte, İbn Teymiyye'nin görüşünü zikrederken her iki konuda da aynı görüşte olduğu izlenimi verilmektedir ki bu karışıklığa sebebiyet vermektedir. Halbuki aralarında ince bir fark vardır.

İbn Teymiyye bu konudaki görüşü ile dört mezhebin görüşünden ayrılmıştır. Ondan önce bu görüşü dillendiren fukahâyâ rastlamıyoruz.

3.1. Bu Görüşü Savunan Muasır Alimler

Önceki yüzyıllarda bu görüş İbn Teymiyye ve İbn Kayyim ile bilinse de günümüzde muasır alimler arasında meşhur hale geldiği görülmektedir. Günümüzde bir çok alim bu görüşü tercih etmektedir. Ahvâl-i şahsiyye kanunlarının önemli bir kısmı bu görüşü kanunlaştırmıştır.

Yusuf el-Karadâvî'ye göre, Allah Teâlâ talâkı, boşamaya yemin için meşru kılmamıştır. Boşama üzerine yapılan yeminde olduğu gibi bir kimseyi bir işe yapmaya zorlamak veya ona bir işi yasaklamak maksadı ile talâkın kullanılması, talâkı tabiatından çıkarmaktır. Karadâvî boşama yeminleri ile boşamanın meydana gelmeyeceğini ancak yemin kefâreti verilmesi gerektiğini söylemektedir. Ayrıca kişinin yemin konusunda İslam'ın metodu dışına çıkması sebebi ile istiğfar etmesi gerekeceğini de belirtmektedir.¹¹⁵

Mısır eski Müftüsü Ali Cuma, علي طلاق cümlesinin Allah'ın ismi ile yapılan yemin gibi olduğunu, bununla boşama meydana gelmeyeceğini ve yemin kefâreti gerekeceğini söylemektedir.¹¹⁶

Abdurrahmân el-İmrânî "el-Halfu bi't-Talâk Metâ Yeka" adlı makalede görüşleri değerlendirdikten sonra bu görüşü tercih ettiğini söylemektedir.¹¹⁷ Kaşif Hamdi Okur

¹¹³ İbn Teymiyye, *Risâletü'l-ictimâ' ve'l-iftirâk fi'l-hilfi bi't-talâk*, 60, 63, 104; İbn Teymiyye, *Mecmûu fetâvâ*, 33/36, 35/290. Ayrıca bk. Ebu'l-Hasen Takiyyuddîn Alî b. Abdülkâfi es-Subkî, *Nakdu'l-ictimâ' ve'l-iftirâk fi mesâilil-eymân ve't-talâk (ed-Durretü'l-Mudiyye fi'r-Reddi alâ İbn Teymiyye kitabının içinde basılmış)*

(Şam: Matbaatü't-Terakkî, 1347), 49; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmu'l-muvakkûn an Rabbi'l-âlemîn*, 3/48, 53, 63; Subkî, *en-Nezerü'l-muhakkik fi'l-hilfi bi't-talâki'l-muallak*, 49; Ebu Zehra, *İmam İbn Teymiyye*, 411; Okur, "İslam Hukukunda Boşama Yemini (Talâka Yemin) Meselesi", 19,20; Boynukalın, "Yemin", 43, 418.

¹¹⁴ İbn Teymiyye, *Risâletü'l-ictimâ' ve'l-iftirâk fi'l-hilfi bi't-talâk*, 64, 103, 104; İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-kübrâ*, 3/234.

¹¹⁵ Karadâvî, *Fetâvâ muâsıra*, 1/556.

¹¹⁶ Cuma, *el-Kelimu't-tayyib fetâvâ asriyye*, 371.

“İslam Hukuku'nda Boşama Yemini (Talâka Yemin) Meselesi” adlı makalesinin sonuç kısmında boşama yemininin evliliği sonlandırmayacağını, ancak bu durumda yemin kefâreti verilmesi gerekli olduğunu söylemektedir.¹¹⁸ Muasır hukukçulardan Abdulkerîm Zeydân da bu görüşü tercih etmiştir.¹¹⁹

3.2. Yemin Kefâreti Gerekeceğini Söyleyenlerin Delilleri

İbn Teymiyye ve İbn Kayyim bu görüşü ayrıntılı bir şekilde savunarak çeşitli deliller getirmişlerdir.

a. İbn Abbâs “Boşama bir ihtiyaca binâendir.”¹²⁰ demektedir. İbn Abbâs'ın bu sözüne göre boşama arzulanıyor ve boşamaya ihtiyaç duyuluyorsa boşama gerçekleşir. Boşama istenmediği halde boşamanın yemin gibi kullanılması ile ve ikrah halinde boşama meydana gelmez.¹²¹

b. Hz. Âişe'den: “Ne kadar büyük olursa olsun her yemine keffaret gerekir.” rivayet edilmiştir. Hz. Aişe'nin bu sözü talâk, itâk vb. bütün yemin çeşitlerini kapsamaktadır. Talâka yeminle talâk değil, keffaret gerekir.¹²²

Hz. Aişe'nin bu sözü senetsiz olarak sadece İbn Abdilber'in Temhid'inde görebildim, diğer kaynaklarda bulamadım. Orada “Azat etme ve talâk hariç” istisnası ile gelmiştir.¹²³

c. Boşama yemini, halk arasında kullanılan bir yemin biçimidir. Yemin ise bozulduğunda keffaret gerekli olur. Allah (c.c.) “Allah size yeminlerinizi çözmeyi meşrû kılmıştır.”¹²⁴, “Allah sizi, kasıtsız olarak yaptığınız yeminlerinizden sorumlu tutmaz. Fakat kasıtlı yaptığınız yeminlerinizden sizi sorumlu tutar. Bozulan yeminin keffareti (cezası)...budur.”¹²⁵, “Allah adına yaptığınız yeminleri, iyilik yapmanıza, takvâyaya ve insanlar arasında barışı gerçekleştirmenize engel kılmayın.”¹²⁶ buyurmaktadır. Bu ayetlerden yeminlerin bozulabileceğini ve bunun karşılığında keffaretin gerekli olduğu anlaşılmaktadır. Allah'ın keffaret takdir etmesi, yeminini bozan kimse için bir rahmet olup, daha büyük bir sıkıntıdan kurtarmaktadır. Boşama yemini meselesinin ilacı ve çözümü keffarettir.

¹¹⁷ İmrânî, “el-Halfu bi't-talâk metâ yeka”, 70.

¹¹⁸ Okur, “İslam Hukukunda Boşama Yemini (Talâka Yemin) Meselesi”, 25.

¹¹⁹ Zeydân, *Kadın ve Aile Fıkhı Ansiklopedisi*, 9/489.

¹²⁰ Buhârî, “Talâk”, 10.

¹²¹ Ebu'l-Abbâs Takiyyuddîn Ahmed b. Abdulhalîm İbn Teymiyye, “Lemhatü'l-muktetef fi'l-fark beyne't-talâk ve'l-Hilf”, *Advâ'u'ş-şerîa*, Tahkik Muhammed Seyyid Nidâ, 105; İbn Teymiyye, *Mecmûu fetâvâ*, 33/61; İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-kübrâ*, 3/236; Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletüh*, 9/6976; İbn Hamdu'l-Hekîl, “İn'ikâdu'l-yemîn bi-sîgati't-talâk”, 569.

¹²² İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-kübrâ*, 3/236.

¹²³ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كُلُّ يَمِينٍ وَإِنْ عَظَمْتُ لَا يَكُونُ فِيهَا طَلَاقٌ وَلَا عِتَاقٌ فَيَكْفُرُهَا كَفَّارَةُ الْيَمِينِ İbn Abdilber, *et-Temhîd*, 20/90.

Ayrıca bk. Subkî, *ed-Durretü'l-Mudiyye fi'r-Reddi alâ İbn Teymiyye*, 17.

¹²⁴ Et-Tahrîm, 66/2.

¹²⁵ El-Mâide, 5/89.

¹²⁶ Bakara 2/224.

d. Boşama yemini ile talâkın vuku bulacağına dair Kitap ve Sünnette bir delil bulunmayıp sahabe döneminden sonraki dönemde boşamanın gerçekleşeceğine dair fetvalar verilmiştir. Hiçbir sahabeden boşama yemini ile boşamanın gerçekleşeceğine dair bir söz dahi bizlere ulaşmamıştır.¹²⁷

e. İslâm bilginleri, Allah'a itaat olan bir konuda yemin eden kimsenin yemine riayet etmesi gerektiği hususunda ittifak etmişlerdir. Ancak yemine uyulması fert ve toplum yararına aykırı ise yemini bozup kefâret vermek gerekir.¹²⁸ Peygamberimiz (sav) "Her kim bir hususta yemin eder de ondan başkasını daha hayırlı görürse, yemininden dolayı kefâret versin ve hayırlı olanı yapsın."¹²⁹ buyurmuştur. Örneğin anne babası ile konuşmamaya yemin etmek böyledir.

Allah'ın adı ile yemin edip daha hayırlı bir durum görüldüğünde kefâretle beraber kişi sözünden rucû edebiliyorsa; boşama yemini de müslümanlar arasında kullanılan bir yemin biçimi olup, kişinin yemininin bozulması ile yemin kefâreti vererek aile hayatına devam edebilir. Talâka yemin eden kimse boşamanın gerçekleşmesi için değil, yemin gayesi ile bu yola başvurmuştur.¹³⁰ Yemin noktasında Allah'ın adı ile yemin etmek talâkla yemin etmekten daha üstündür. Allah adı ile yemin etmede kefâret yeterli iken, talâk ile yeminde neden kefâret yeterli olmasın? Bu çeşit yemin Allah'ın razı olmadığı ve hoşuna gitmediği bir şeye yani talâka bağlanmakta ve ailelere zarar vermektedir. Allah'ın razı olmadığı ve günah bir şeye bağlandığından bu yeminin gereği yapılmaz. Talâk hayır-sevap cinsinden ve Allah'a ibadet nevinden bir şey değil ki bu yemine vefa gösterilsin.

f. Köle azadına kıyas: Leyla b. Acma' kisasında pek çok sahâbî "Şu işi yapmazsan bütün kölelerim hür olsun." şeklinde köle azadına yapılan yeminde, yemin bozulduğu takdirde köle azadının gerekmeyeceğine, sadece kefâretin lazım geldiğine fetva vermişlerdir.¹³¹ Sahabe döneminde boşama yemini olmadığından, sahabenin o dönemde azat etmeye yönelik yapılan yeminler ile ilgili fetvalarına kıyas edilir. Allah katında hayırlı bir iş olan köle azadına yapılan yeminde, şart gerçekleştiğinde kefâret yeterli oluyorsa, Allah katında sevimsiz bir durum olan talâka yemin edilince evleviyetle kefâret geçerli olmalıdır.¹³²

g. Nezre kıyas: Nezir/adak, yemin niyeti ile yapılırsa yemin hükümleri geçerli olup kefâret verilmesi gerekmektedir. Hz. Peygamber (sav) "Nezrin kefâreti, yemin

¹²⁷ İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmu'l-muvakkîn an Rabbi'l-âlemîn*, 1/211, 3/46; İmrânî, "el-Halfu bi't-talâk metâ yeka", 69.

¹²⁸ Ertuğrul Boynukalın, "Yemin", 43/418.

¹²⁹ Müslim, "Eymân", 11-13.

¹³⁰ İbn Teymiyye, *Risâletü'l-ictimâ' ve'l-iftirâk fi'l-hilfi bi't-talâk*, 68,69; İbn Teymiyye, *Mecmûu fetâvâ*, 33/59; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmu'l-muvakkîn an Rabbi'l-âlemîn*, 3/52; Ebû Zehra, *İmam İbn Teymiyye*, 405.

¹³¹ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 10/66.

¹³² İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-kübrâ*, 3/235, 308, 309; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmu'l-muvakkîn an Rabbi'l-âlemîn*, 3/49-51; Şerkâvî, "el-Halfu bi't-talâk bid'atün müstehdesetün", 49; İmrânî, "el-Halfu bi't-talâk metâ yeka", 70.

kefâretidir”¹³³, “Kızgınlıkla yapılan nezir geçerli olmayıp, kefâreti yemin kefâretidir”¹³⁴ demiştir.¹³⁵ Nezir, yemin gibi kullanıldığında yemin hükümlerini alıyorsa, talâk da yemin gibi kullanıldığında yemin hükümlerini almalıdır.

ğ. Kişi îlâ ve zihârda bulunduğunda veya eşini “haram” lafızları ile haram kıldığında; îlâ ve haram kılmada yemin kefâreti; zihârda da zihâr kefâreti ile eşine dönebiliyorsa, talâka yemin durumunda da yemin kefâreti ile dönebilmelidir.¹³⁶

h. Maslahat açısından: Eğer boşamaya yapılan yeminlerin kefâretle bozulmasına fırsat verilmeseydi Müslümanlar ciddi sıkıntı çekerlerdi. Şeran yasaklanan hüllele başvurma önemli bir sebebi talâka yeminin boşama olarak geçerli sayılmasıdır.¹³⁷ Allah Teâlâ, “Peygamber onlara iyiliği emreder ve onları kötülükten meneder; yine onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar. Ağırıklarını kaldırır, üzerlerindeki zincirleri çözer.”¹³⁸ buyurmaktadır. İslam dini yasaklanan hülleden beridir. Allah ve Peygamberi kötülüğü meneder, Müslümanlar üzerindeki ağırıkları kaldırır. Hüllenin önemli oranda engellenmesi kefâretle mümkündür.¹³⁹

3.3. Talâka Yemini Kısmen Geçerli Sayan Ahvâl-i Şahsiyye Kanunları

Suriye,¹⁴⁰ Ürdün,¹⁴¹ Körfez Ülkeleri¹⁴² ve Birleşik Arap Emirlikleri¹⁴³ ahvâl-i şahsiyye kanunları talâka yemin meselesini iki ayrı boyutta değerlendirmişlerdir. Bu ülkelerin ahvâl-i şahsiyye kanunlarına göre talâka yemin bir şeyi yaptırma veya bir şeyi engelleme maksadı ile yapılmışsa talâka yemin geçerli olmayıp, talâk gerçekleşmemektedir. Eğer talâka yemin, boşama maksadı ile yapılmışsa talâka yemin geçerli olup, şart gerçekleştiği takdirde talâk da gerçekleşmektedir.

Suriye Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu'nun 90. maddesi “Münevcez olmayan/derhal boşamayı ifade etmeyen talâk, bir işi yaptırmaya veya engellemeye yönelik ise veya sözü kuvvetlendirmek için talâkın yemin gibi kullanılması için ise talâk gerçekleşmez.” demektedir. Suriye Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu şarta bağlı boşamayı ve boşama yeminini aynı kapsamda değerlendirerek aynı kanun maddesinde ele almışlardır. Diğer ülkeler ise boşama yeminini müstakil olarak ele almışlardır.

¹³³ Müslim, “en-Nezr”, 5.

¹³⁴ Ahmed, b. Hanbel, *Müsned*, 33/118.

¹³⁵ Bkz. İbn Teymiyye, *Risâletü'l-ictimâ' ve'l-iftirâk fi'l-hilfi bi't-talâk*, 63, 86; İbn Teymiyye, *Mecmûu fetâvâ*, 33/36 45; Kuleysî, *Ahkâmu'l-Ûsre fi's-Şerâti'l-İslâmiyye*, (Dipnot kısmı), 2/66.

¹³⁶ Bkz. İbn Teymiyye, *Risâletü'l-ictimâ' ve'l-iftirâk fi'l-hilfi bi't-talâk*, 80-83; İbn Teymiyye, *Mecmûu fetâvâ*, 35 74, 75.

¹³⁷ İbn Teymiyye, *Mecmûu fetâvâ*, 35/295.

¹³⁸ el-A'râf 7/157.

¹³⁹ Bk. İbn Teymiyye, *Mecmûu fetâvâ*, 35/290; Şerkâvî, “el-Halfu bi't-talâk bid'atün müstehdesetün”, 71.

¹⁴⁰ 90. Madde

¹⁴¹ 87. Madde A fıkrası

¹⁴² 85. Madde B fıkrası. Körfez Ülkeleri Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu, (Erişim 30 Ekim 2020).

¹⁴³ 103. Madde 2. fıkrası

Ürdün Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu 87. Maddesinde bir şeyi yaptırma veya engellemeye yönelik münecciz olmayan talâkların geçerli olmadığını ifade ettikten sonra, boşama yemini için müstakil bir madde (90. Madde) ekleyerek boşama yeminin hükmünü açıklamıştır. Buna göre “Talâk şart olsun/üzerime talâk gereksin, talâka yemin olsun” ve “haram olsun” şeklinde talâka yapılan yemin geçerli değildir. Ancak kişi eşini boşama niyeti ile talâka yemin ettiği takdirde boşama geçerlidir.

Körfez Ülkeleri¹⁴⁴ ve Birleşik Arap Emirlikleri¹⁴⁵ ahvâl-i şahsiyye kanunları da “Talâka yeminde, yemini bozmakla ve haram kelimesini yemin gibi kullanmakla talâk gerçekleşmez. Ancak talâka yeminde boşama kastı varsa talâk gerçekleşir.” şeklinde bu ayrımı sarahaten ifade etmişlerdir.

Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı'na göre insanlar tarafından yemin oluşu örf haline gelen her söz, yemin sayılır. Bu şekilde yemin edip sözünü yerine getirmeyen kimsenin yemini bozulmuş olur ve yemin kefâreti gerekir. Türkiye'de bazı yörelerde kullanılan “şart olsun” sözü, kimi zaman yemin manasında kimi zaman “talâk” yani “karım boş olsun” anlamında kullanılmaktadır. Talâk manasında kullanılırsa boşama, yemin manasında kullanılırsa kefâret gerekir.¹⁴⁶

Suudi Arabistan'da boşama yemininin geçersiz olduğu yönünde fetva verilmektedir.¹⁴⁷ Suûd Müftüsü Abdülazîz Âlü-Şeyh ve önceki Suûd Müftüsü Abdulazîz b. Bâz kendilerine sorulan bir soruya verdikleri cevapta; talâkla yapılan yeminin maksadı, kişinin kendisini bir şeyden alıkoymak için ise bunun yemin hükmünde olduğunu, yeminini bozduğunda yemin kefâreti gerekeceğini ve boşamanın meydana gelmeyeceğini söylemektedirler.¹⁴⁸ İbn Bâz cevabının devamında eğer boşama yemini, boşama niyeti ile yapılmış ise yemin bozulduğunda bununla bir boşama gerçekleşeceğini, yemin kefâretinin verilmeyeceğini söylemektedir.¹⁴⁹

Yemen eski Ahvâl-i şahsiyye Kanununa göre talâk niyeti olmadan boşamaya yapılan yeminlerin bozulması durumunda kefâret verilmesi gerektiğini hükme bağlarken,¹⁵⁰ bu kanun tadil edilerek her halükarda boşama yemininin geçerli olmadığı görüşü uygulamaya konulmuştur.¹⁵¹

¹⁴⁴ 85. Madde B fıkrası

¹⁴⁵ 103. Madde 2. fıkrası

¹⁴⁶ DİB, Din İşleri Yüksek Kurulu, (Erişim 15 Aralık 2020).

¹⁴⁷ Halid İbn Abdurrahman (ed.), *el-Fetâva's-Şer'iyye fi'l-mesâ'ili'l-asriyye min fetâvâ ulemâi Beledi'l-Harâm* (Riyad: y.y., 1999), 732, 733; Okur, “İslam Hukukunda Boşama Yemini (Talâka Yemin) Meselesi”, 21.

¹⁴⁸ Şeyh Abdülazîz b. Abdillâh b. Muhammed Âlu Şeyh, *Min Fetâvâ Şeyh Abdulazîz b. Abdillâh b. Muhammed Âlu Şeyh*, 164, 165. (PDF'sine ulaşabildim. PDF'sinde nerede ve hangi yayın evi tarafından yayımlandığına dair bilgiler üzerinde mevcut değildir.)

¹⁴⁹ Abdülazîz b. Bâz, *Min Fetâvâ Semâheti's-Şeyh Abdulazîz b. Abdillâh b. Bâz*, 133. (PDF'sine ulaşabildim. PDF'sinde nerede ve hangi yayın evi tarafından yayımlandığına dair bilgiler üzerinde mevcut değildir.)

¹⁵⁰ 1992 yılı 20 nolu Ahvâl-i Şahsiyye Kanununun 66. Maddesi

¹⁵¹ 66. Madde

Bu kanunlara göre talâka yemin eden kimsenin niyeti hanımını boşamak değil ise kişinin yeminini bozması ile hanımının boş olmayacağı; ancak boşama niyeti ile boşamaya yemin ettiği takdirde boşamanın meydana geleceği kanunlaştırılmıştır. Burada niyet belirleyici olmakta ve niyete göre hüküm değişmektedir.

Bu kanunlarda boşama yemini ile evliliğin sona ermeyeceği ifade edilirken yemin kefâretinden bahsedilmemektedir. Buradan yemin kefâreti gerekmediği anlaşılmaktadır. Ancak Ebû Zehra, kefâretin kazâî bir husus olmadığını, kaza makamının bu konulara müdahale etmeyeceğini, kefâretin şahıslarla Allah arasında diyânî yönü olması sebebi ile kanunda kefâretin geçmemiş olabileceğini ifade etmektedir.¹⁵² Yemin kefâreti sadece Yemen eski ahvâl-i şahsiyye kanununda ve günümüzde Suudi Arabistan'da verilen fetvalarda geçmektedir.

Bu görüş İbn Teymiyye'nin görüşü ile muvafıktır. Kefârete değinmeyen kanunlar, kefâret konusunda İbn Teymiyye'den ayrılmaktadırlar.

Bu görüşü beyan eden Ahvâlî Şahsiyye Kanunlarının esbâbı mücibesinde ve bu görüşe ait kanunların şerhlerinde insanların boşama yemini ile yemin etmeyi alışkanlık haline getirdiği, boşamanın geçerli sayılmasının aileleri parçalaması sebebi ile bu görüşün alındığı ifade edilmektedir.¹⁵³

3.4. Ahvâl-i Şahsiyye Kanunlarında Haram Lafzı İle Yemin Meselesi

Boşama yemini genelde “علي الطلاق” “Üzerime talâk lazım olsun ki/bana gereksin ki” şeklinde kullanılmakla beraber, bazen de “علي الحرام” “bana haram olsun” yani “Eşim bana haram olsun.” şekliyle de kullanılabilir.¹⁵⁴ Boşama yemininde, toplumlara göre farklı sîğalar kullanılabilir. Bu kavram boşama yemini olarak da kullanılması sebebi ile bazı ahvâl-i şahsiyye kanunlarına girmiştir.

Ürdün¹⁵⁵, Körfez Ülkeleri¹⁵⁶ ve Birleşik Arap Emirlikleri¹⁵⁷ ahvâl-i şahsiyye kanunları “(Eşim bana) haram olsun” cümlesini yemin olarak değerlendirip talâkın meydana gelmeyeceğini, ancak bununla boşamaya niyet edildiği takdirde boşamanın gerçekleşeceğini kanunlaştırmışlardır. Bu ülkeler bu meseleyi talâka yemin gibi değerlendirip aynı hükmü vermişlerdir.

Yemen¹⁵⁸ ve Umman¹⁵⁹ ahvâl-i şahsiyye kanunları “haram olsun” şeklindeki boşama yemininin ister bununla boşamaya niyet etsin ister etmesin tamamen geçersiz olduğunu kanunlaştırmıştır.

¹⁵² Ebû Zehra, *İmam İbn Teymiyye*, 412.

¹⁵³ Mustafa Sibâî, *Şerhu Kânûni'l-ahvâl-i şahsiyye* (Beirut: Mektebetü'l-İslâmî, 2001), 219.

¹⁵⁴ Bk. İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-kübrâ*, 3/227, 234; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmu'l-muvakkûn an Rabbi'l-âlemîn*, 57; Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletuh*, 4/2470.

¹⁵⁵ 90. Madde

¹⁵⁶ 85. Madde B fıkrası

¹⁵⁷ 103. Madde 2. fıkrası

¹⁵⁸ 66. Madde

¹⁵⁹ 86. Madde A fıkrası

SONUÇ

Boşama yemini ile ilgili doğrudan bir nassın olmaması ve bu şekildeki bir tarzın Resulûllah (s.a.v.) döneminde varlığının bilinmemesi sebebi ile bu konuda farklı icthadlar/görüşler ortaya çıkmıştır.

Boşamalar ile ilgili birçok rivayet ayrıntılarına kadar bize ulaşırken, yemin(kasem) sigası ile yapılan boşama yeminleri ile ilgili Hz. Peygamber (sav) ve sahabe dönemine ait bir rivayet bulunmamaktadır. Şartlı boşama ile ilgili sahabeden bazı rivayetler gelmiş ise de, talâka yemin konusunda bir rivayet yoktur. Bu konu icthadî bir mevzu olup, boşama yemini ile ilgili söz ve nakiller daha çok tabiîn döneminde karşımıza çıkmaktadır. Tabiîn döneminde boşama yemininin yaygınlık kazanmasının önemli bir sebebi biat yeminleridir. Birçok tabiîn büyüğü, boşama yemininin bozulması ile boşamanın gerçekleşeceğini söylerken, bir kısım tabiîn büyükleri de boşamanın gerçekleşmeyeceğini söylemişlerdir.

Cumhura (Dört mezhep, İbâzîler ve Zeydîlere) göre, talâk konusundaki yeminler kişiyi bağlayıcı beyanlar olup, şartın yerine gelmesi halinde boşama da gerçekleşir. Caferîler ve İbn Hazm'a göre şer'i olarak böyle bir yemin ve boşama çeşidi olmayıp, boşamada yemin de meydan gelmez. İbn Teymiyye ve İbn Kayyim'e göre ise boşama yemini, yemin hükmünde olup, yemin hükümlerine tabidir. Bu durumda boşama gerçekleşmeyeceğini, kefâretin gerekeceğini söylemişlerdir. Bu son iki görüş cumhur nezdinde şaz görüşler olarak telakki edilmiştir. Dört mezhebin görüşü boşamanın gerçekleşmesi olduğundan İslam tarihinde İbn Teymiyye'nin görüşü bir çözüm-çıkış yolu olarak da kullanılmıştır.

İbn Teymiyye boşama yemini konusundaki cumhura muhalif görüşü ile kendi döneminden itibaren tepki almıştır. 20. yüzyılda İslam ülkelerinde ahvâl-i şahsiyye alanında yapılan düzenlemelerde boşama yemini İbn Teymiyye, İbn Hazm ve Ehl-i beyt imamlarının görüşlerinden istifade edilerek kanunlaştırılmıştır. Ahvâl-i şahsiyye kanunları ya boşama yeminini geçerli saymamış, ya da niyete göre değerlendirerek, yemin maksatlı olanları geçerli saymamış, boşama maksatlı olanları ise geçerli saymıştır. Ahvâl-i şahsiyye kanunlarında talâka yemin konusunu, Cumhurun görüşü doğrultusunda geçerli sayan bir ülke bulunmamaktadır. İslam dünyasında yürürlükte olan ahvâl-i şahsiyye kanunlarının tamamının ve fetva kurullarının genelinin bu konuda dört mezhebin görüşünü terkettikleri, dört mezhep dışındaki görüşleri tercih ettikleri görülmektedir. Talâka yemin konusu geleneksel fıkha nazaran günümüzde hükmü değişen önemli konulardan biridir.

İslam'ın talâk ve yemin ile ilgili öğretilerinde, talâk üzerine yemin etmek diye bir yemin şeklinin ve talâka yemin diye bir boşama şeklinin olmaması, bu meselenin Hz. Peygamber'den (sav) sonra ortaya çıkması ve bu talâk biçiminin sünnî talâkla uyumlu olmaması sebebi ile sonradan ortaya çıkan bir bid'at olduğunu, dolayısı ile bid'î boşama olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca Resûlullâh (sav) döneminde boşamalar

nikâhta olduğu gibi ta'lik suretinde değil tencîz suretinde yapılırdı. Yani ileriki bir zamana bağlı olarak gerçekleştirilmezdi. Boşamaya yemin eden kimsenin yemininin ne zaman bozulacağı belli olmadığından, yeminin bozulma anının sünnî talâka uygun olarak kadının temizlik dönemine denk gelip gelmeyeceği bilinmemektedir. Boşama öncesi sulh teşebbüsü ve boşama esnasında da şahitler mümkün olmayacaktır. Kur'an ve Sünnette boşamanın gerçekleştirilmesi için takip edilmesi gereken kurallar vardır ki boşama da buna riayet edilmelidir. Bu kurallara uymayan bu çeşit bid'î boşamalar geçerli olmamalıdır.

Talâka ihtiyaç duyulduğunda başvurulur. Talâk niyeti olmadığı halde insanların kendi aralarındaki muameleleri tevsik veya red etmek için talâkı yemin gibi kullanmaları, aile gibi önemli bir kurumu tehlikeye atmaktadır. Boşanma niyeti olmaksızın boşamanın başka bir muameleye –yemine- alet edilmesi caiz olmamalıdır. Talâk, kendisi ile yemin edilsin diye meşru kılınmamıştır. Yemin etmenin şeriata göre bir usulü vardır ki o da Allah Teâlâ'nın adıyla yapılır. Talâka yemin, Allah'ın ismi ile yapılan bir yemin olmadığından bu şer'î bir yemin biçimi sayılmamakta, dolayısı ile kefâret de gerekmeyecektir. Bu durumda talâka yemin lağv bir söz olup, talâka yeminle boşama da yemin de meydana gelmeyecektir. Bu görüş Kur'an ve Sünnete muhalif olmayıp ailenin maslahatına olan görüştür.

Talâka yemin İslam toplumlarında sıklıkla görülmekte, olur olmaz durumlarda, ağız alışkanlığı ile Kur'an ve Sünnet'in öngördüğü düzenlemeleri göz ardı edecek şekilde kullanılmaktadır. Bu yemin tarzı bazen üç talâk ile yapılmaktadır. Şartın gerçekleşmesiyle talâkın gerçekleşeceği görüşü sebebiyle boşanmalar meydana gelmekte, birbirinden ayrılmak istemeyenler çeşitli hilelere başvurmakta veya çıkış yolu için fetva makamlarını aşındırmaktadırlar. Bu durumda kimi, boşamaya yemin eden kimsenin yeminin bozulması ile boşamanın gerçekleşeceğini ifade etmekte, kimi yüz karası ve utanç olan anlaşmalı hülleyi çıkış yolu göstermekte, kimi de ilk nikâhın başka bir mezhebin şartının yerine gelmemesinden dolayı feshine hüküm vererek çare bulmaya çalışmaktadır. Tüm bu hususlar mefsedetler içermektedir. Boşama yemini, İslam toplumlarında hep bir sıkıntı ve fitne sebebi olmuştur. İslam hukuku içerisinde buna çözüm getirecek çareler ve görüşler mevcuttur.

Günümüzde iftâ makamındaki kurum ve şahısların, bu gibi konularda gelen sorulara, sadece farklı görüşleri nakletmeleri veya sadece müsteftînin mezhebine göre cevap vermeleri yeterli değildir. Verilecek cevaplarla müsteftîlerin amel etmek durumunda kalacaklarını göz önüne alarak, ailenin geleceğini belirleyecek olan bu gibi konularda, ailelerin maslahatına olan, günümüzde fetva kurullarınca ve ahvâl-i şahsiyye kanunlarında da kabul edilen boşamanın gerçekleşemeyeceği görüşü/ictihadı tercih edilmelidir. Zira boşama yeminin geçerli olduğuna dair bir delil de bulunmamaktadır.

Cumhura göre kocanın boşamaya yemin ettikten sonra pişmanlık duyması ile bu sözünü geri alması mümkün değildir. Çünkü boşama yemini ile talâk iradesi ifade edilmiş olup, yemin bozulunca da talâk gerçekleşecektir. Delillendirme mantığı itibari ile bu önerme ve sonuç, irdelenmesi gereken bir noktadır. Allahu Teâlâ kendi ismi anılarak yapılan yeminlerin bile bozulmasına izin verdiği halde, kocanın kızgınlıkla yaptığı boşama yemininde pişmanlık duyarak koyduğu şartı kaldıramaması durumunda ailenin parçalanması ile karşı karşıya gelmesi söz konusudur. Ailenin bu şekilde dağılması, aileyi korumaya çalışan şeriatın maksatlarına zıt bir durum olduğu aşikârdır. Cumhurun görüşünü destekleyen müellifler boşama yemininden kaynaklanan sıkıntıların çözümünü toplumun talâk konusunda eğitilmesinde ve bilinçlendirmesinde görmüşlerdir. Kimi de boşama hakkının kötüye kullanımını önlemek için bu gibi durumlarda cezai müeyyide getirilmesini teklif etmişlerdir. Farkındalık eğitimi bu konuda yeterli neticeyi sağlayamayacak, insan tabiatı gereği kızgınlıkla bazen yeminler edebilecektir. Bunun yerine dinin boşama konusundaki kurallarını yerine getirilmesi gerektiği konusunda eğitim yapılması daha uygun olacaktır.

Cumhurun görüşünü destekleyecek bir nass olmadığından ve İslam da “boşama yemini” diye bir boşama şekli ve yemin çeşidi olmadığından boşamanın gerçekleşmeyeceği ve kefâretin gerekmeyeceği görüşünü doğru buluyoruz.

KAYNAKÇA

Abdurrezzâk, İbn Hemmâm es-Sanânî. *Musannefu Abdirrezzâk*. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1403.

Acar, H. İbrahim. *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*. Erzurum: EKEV yayınları, 2000.

Acar, H. İbrahim. “Talâk”. *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 39/496-500. İstanbul: TDV Yayınları 2010.

Aktan, Hamza. “Kur’ân’a Göre Boşanma Prosedürü”. *Dini Araştırmalar* 5/14, (2002), 5-16.

Âmilî, Muhammed b. Hasen el-Hür. *Tafsîlu vesâili’ş-Şîa ilâ tahsîli mesâili’ş-şerîa*. Kum: Müessesetü Âli Beyt, 1414.

Ansî, Ahmed b. Kasım. *et-Tâcü'l-müzehheb li ahkâmi'l-mezheb*. b.y.: Dâru'l-Hikmeti'l-Yemâniyye, 1993.

Aslan, Mehmet Selim. *İslâm Aile Hukuku*. Bursa: Emin Yayınları, 2015.

Ateş, Süleyman. “Kur’ânı Kerimde Evlenme ve Boşanma İle İlgili Ayetlerin Tefsiri”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 23 (1978), 221-286.

Bardakoğlu, Ali. “Hukuki ve Sosyal Açından Boşanma”. *Türk Aile Ansiklopedisi*. Ankara: 1991.

Bedrân, Ebu'l-Ayneyn Bedrân. *Ahkâmu'z-zevâc ve't-talâk fi'l-İslâm*. Mısır: Matbaatu Dâri't-Te'lif, 1961.

Bayındır Abdulaziz. Talâk (Erkeğin Boşama Hakkı). Süleymaniyevakfi.org. Erişim 25.09.2022. <https://www.suleymaniyevakfi.org/kuran-arastirmalari/talak-erkegin-bosama-hakki.html>

Boynukalın, Ertuğrul. "Yemin". *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 43/417-420. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Benî Ahmed, Halid Alî Süleyman. *Muhâlefetü'l-İmâm İbn Hazm ez-Zâhirî li'l-eimmeti'l-erbaa fi fikhi'l-ahvâli's-şahsiyye ve'l-muâmelât*. Amman: Dârü'l-Hamid, 2006.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. Ali. es-Sünenü'l-kübrâ. Ta'lik: İbn Türkmanî. B.y.: Meclisü Dâireti'l-Meârifî'n-Nizâmiyye el-Kâine fi'l-Hind, 1344.

Bilmen, Ömer Nasûhi. *Hukûku İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kâmûsu*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.

Cezîrî, Abdurrahman. *el-Fıkhu ale'l-mezâhibi'l-erbaa*. Kahire: Dâru'l-Fecr li't-Turâs, 2004.

Cuma, Ali. *el-Kelime't-tayyib fetâvâ asriyye*. Kahire: Dârü's-Selâm, 2006.

DİB, Din İşleri Yüksek Kurulu, *Şarta Bağlı Boşama*, Erişim 10 Eylül 2022 <https://kurul.diyanet.gov.tr/Karar-Mutalaa-Cevap/4476/sarta-bagli-bosama--muallak-tal%C3%A2k->

DİB, Din İşleri Yüksek Kurulu, (Erişim 15 Aralık 2020). <https://kurul.diyanet.gov.tr/Sorularim>

Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle Aile İlmihali*. İstanbul: Altınoluk Yayınları, 2001.

Dusûkî, Muhammed. *Fıkhu't-talâk beyne't-taklîd ve't-tecdîd*. Kahire: Cumhûriyyetu Mısır el-Arebiyye Vizâretü'l-Evkaf, 2005.

Ebû Zehra, Muhammed. *el-Ahvâlü's-şahsiyye*. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1957.

Ebû Zehra, Muhammed. *İmam İbn Teymiyye*. Çev., Mehmet Erdoğan. İstanbul: İslamoğlu Yayıncılık, 1988.

Eroğlu, Selahaddin. "Talâk Hakkında Kur'ânı Kerimin Genel Tutumu". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28, (1986), 159-165.

Fakîh, el-Hucce eş-Şeyh Yusuf. *el-Ahvâlü's-şahsiyye fi fikhi Ehli'l-Beyt*. Beyrut: Dâru'l-Advâ', 1989.

Fetva. Net, "Şarta bağlanan talak geçerli olur mu?". Erişim 14 Eylül 2022. <https://www.fetva.net/yazili-fetvalar/sarta-baglanan-talak-bosanma-gecerli-olur-mu.html>

Gandûr, Ahmed. *el-Ahvâlü's-şahsiyye fi teşrîi'l-İslâmî mea beyâni kanûni'l-ahvâlî's-şahsiyye li'l-kadâi fi mehâkimi'l-Kuveyt*. Kuveyt: Mektebetu'l-Felâh, 2006.

Hafîf, Ali. *Fıraku'z-zevâc fi'l-mezâhibi'l-İslâmiyye*. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 2008.

Hallâf, Abdulvahhâb. *Ahkâmu'l-ahvâlî's-şahsiyye fi's-Şerâti'l-İslâmiyye*. Kuveyt; Dâru'l-Kalem, 1990.

Hillî, Ebu'l-Kasım Necmuddîn Cafer b. Hasen. *Şerâiu'l-İslâm*. Beyrut: Dâru'l-Kârî, 2004.

İbn Abdilber. *et-Temhîd*. Mağrib: Vizâretü Umûmi'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, 1387.

İbn Âbidîn Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdülaziz. *Reddü'l-muhtâr ale'd-dürri'l-muhtâr*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1992.

İbn Abdurrahman, Halid (Ed.). *el-Fetâva's-şer'iyye fi'l-mesâili'l-asriyye min fetâvâ ulemâi Beledi'l-Harâm*. Riyad: y.y, 1999.

İbn Ali, İbrahim. *Mevsûatü âsâri'l-İmâm Câbir b. Zeyd el-fikhiyye*. Umman: Mektebetü Muskit, 2006.

İbn Hamdu'l-Hekîl, Müsâid Abdullah. "İn'ikâdu'l-yemîn bi-sîgati't-talîk". *Mecelletü'l-Cemiyeti'l-Fikhiyyeti's-Suûdiyye* Sayı: 42, 504-587.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd. *el-Muhallâ bi'l-âsâr*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, trsz.

İbn Kayyim El-Cevziyye, Muhammed b. Ebî Bekr. *İ'lâmu'l-muvakkûn an Rabbi'l-âlemîn*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1991.

İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmâil b. Ömer. *El-Bidâye ve'n-nihâye*. 21 Cilt. Riyâd, Dâru'l-Hicr, 1997.

İbn Rüşd El-Kurtubî, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed. *el-Mukaddemât el-mümehhedât*. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1988.

İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbâs Takiyuddîn Ahmed b. Abdulhalîm b. Abdusselâm b. Abdullâh b. Muhammed. *Mecmûu fetâvâ*. 37 Cilt, Medine: Mecme'u'l-Melik Fehd li-Tibâeti'l-Mushafi's-Şerîf, 1995.

İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbâs Takiyuddîn Ahmed b. Abdulhalîm b. Abdusselâm b. Abdullâh b. Muhammed. *el-Fetâva'l-kübrâ*. 6 Cilt. b.y.: Dâru'-Kutubi'l-İlmiyye, 1987.

İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbâs Takiyuddîn Ahmed b. Abdulhalîm. "Lemhatü'l-muktetef fi'l-fark beyne't-talâk ve'l-hilf". *Advâ'ü's-Şerîa*. Tahkik Muhammed Seyyid Nidâ. c. 7., Riyad (1396), 101-109.

İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbâs Takiyuddîn Ahmed b. Abdulhalîm. *Risâletü'l-ictimâ' ve'l-iftirâk fi'l-hilfi bi't-talâk*. Tahkik Muhammed b. Ahmed Seyyid Ahmed. Mekke: Mektebu'l-Menâre, 1988.

İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdulvâhid es-Sivâsî. *Fethu'l-kadîr*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, trsz.

İmrânî, Abdurrahman, "el-Halfu bi't-talâk metâ yeka", *Elve'yu'l-İslâmî*, Sayı: 441 (1423), 68-71.

İslamiokul. "Yemin Kasdıyla Talâk". (Erişim 26 Ekim 2022). <https://www.islamiokul.com/kutuphane/muhtelif/kavramlaransiklopedisi/Nikah%20Talak/105.htm>

Karadâvî, Yusuf. *Fetâvâ muâsıra*. Kuveyt: Dâru'l-Kalem, 2003.

Karadâvî, Yusuf. *İslam Hukuku Evrensellik-Süreklilik*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1999.

Karaman, Hayreddin. *Mukayeseli İslam Hukuku*. İstanbul: İz yayıncılık, 1999.

Kâsânî, Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd. *Bedâiu's-sanâi'*. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye 1986.

Kâsimî, Cemâluddîn Muhammed b. Muhammed Saîd. *Mehâsinü't-te'vîl*. Beyrut: Dârü'l-Kutubî'l-İlmiyye, 1418.

Kevserî, Muhammed Zâhid *el-İşfâk alâ ahkâmi't-talâk*, b.y.: Âsitâne, ts.

Kırbaşoğlu, Mehmet Hayri. "Kadın Konusunda Kur'ân'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler". *İslami Araştırmalar* 5/4 (1991), 271-283.

Koca, Ferhat. "İbn Teymiyye". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. Cilt No: 20. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Körfez Ülkeleri Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu. Erişim 30 Ekim 2020) <https://adlm.moj.gov.sa/attach/951.pdf>

Kuleysî, Ali Ahmed. *Ahkâmu'l-üsre fi ş-Şerâti'l-İslâmiyye*. Sana: Mektebetü Cîli'l-Cedîd, 1993.

Mahlûf, Haseneyn Muhammed. *İslami Araştırmalar ve Şer'i Fetvalar*. çev. Naim Erdoğan. İstanbul: Demir kitabevi, 1971.

Menşûrat. "Kanûnu'l-ahvâli'ş-Şahsiyye 1929". Erişim 16 Şubat 2020. <https://manshurat.org/node/12369>

Meydânî, Abdülganî b. Tâlib b. Hammâde el-Guneymî. *el-Lübâb fi şerhi'l-Kitâb*. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, ts.

Mergînânî, Ebu'l- Hasan Burhânuddîn Ali b. Ebû Bekr b. Abdülcelîl el-Fergânî. *el-Hidâye fi şerhi Bidâyeti'l-mübtedî*. Beyrut: Dârü-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.

Mugniyye, Muhammed Cevâd. *el-Fikhu alâ mezâhibi'l-hamse*. Beyrut: Dârü'l-Cevâd, 2000.

Mugniyye, Muhammed Cevâd. *Fikhu'l-İmâm Ca'feri's-Sâdik*, Kum: İntişârâtü Kudsi Muhammedî, ts.

Müeyyed Billâh, Ahmed b. Huseyn el-Hasenî. *Şerhu't-Tecrîd fi fikhi'z-Zeydiyye*. Sana: Merkezü't-Turâs ve'l-Buhûsi'l-Yemenî, 2006.

Niyazov, Ahmet. "Caferi Fıkında Boşama Mahdudiyetleri". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* sy.15 (2010), 241-264.

Okur, Kaşif Hamdi. "İslam Hukukunda Boşama Yemini (Talâka Yemin) Meselesi". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/15 (2009), 5-30.

Osmanoğlu, Murat. *Şarta Bağlanan Talâk*. İstanbul: İstanbul Üniv., SBE, Yüksek lisans Tezi, 2002.

Özdemir, Ahmet. *er-Rebî' b. Habîb ve el-Câmiu's-Sahîh Adlı Eseri*. Diyarbakır: Dicle Üniv. SBE, Doktora Tezi, 2017.

Paçacı, İbrahim, "Sosyal Hayattaki Değişim Sürecinde Aile Hukuku (Evlenme ve Boşanma Örneği)", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 11 (2008), 59-92.

Sâbık, Seyyid. *Fikhu's-Sünne*. Kahire: Dârü'l-Feth, 1999.

Semînî, Diyâuddîn Abdulazîz. *Kitâbu'n-Nîl ve şifâu'l-alîl*. Cezayir: Dârü'l-Fikri'l-İslâmî, 1969. (İbâzîlere ait el-Mektebetü'ş-Şâmîle programı, Versiyon 3.47)

Serahsî, Şemsu'l-Eimme Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed. *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1993.

Sibâî, Mustafa. *Şerhu Kânûni'l-ahvâli's-şahsiyye*. Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 2001.

Subkî, Ebu'l-Hasen Takiyyuddîn Alî b. Abdülkâfi. *ed-Durretü'l-mudiyye fi'r-reddi alâ İbn Teymiyye*. Şam: Matbaatü't-Terakkî, 1347.

Subkî, Ebu'l-Hasen Takiyyuddîn Alî b. Abdülkâfi. *Nakdu'l-ictimâ ve'l-iftirâk fi mesâili'l-eymân ve't-talâk*, (*ed-Durretü'l-mudiyye fi'r-reddi alâ İbn Teymiyye* kitabının içinde basılmış), Şam: Matbaatü't-Terakkî, 1347.

Subkî, Ebu'l-Hasen Takiyyuddîn Alî b. Abdülkâfi, *en-Nezerü'l-muhakkik fi'l-hilfi bi't-talâki'l-muallak*, Matbaatü't-Terakkî, Şam 1347.

Şa'bân, Zekiyyuddîn. *ez-Zevâc ve't-talâk fi'l-İslâm*. Kahire: ed-Dâru'l-Kavmiyye li't-Tibâa ve'n-Neşr, 1964.

Şâkir, Ahmed Muhammed *Nizâmü't-talâk fi'l-İslâm*, Kahire: Mektebetü's-Sünne, ts.

Şâmil İslâm Ansiklopedisi. "Yemin". *Şâmil İslâm Ansiklopedisi*. ed. Duran Kömürcü. 8/287-291. İstanbul: Şamil Yayınevi, 2000.

Şehbûn, Abdülkerîm. *Şerhu Müdevveneti'l-ahvâli's-şahsiyyeti'l-Mağribiyye*. Rabat: Dâru Neşri'l-Ma'rife, 1987.

Şelebî, Muhammed Mustafa. *Ahkâmu'l-üsre fi'l-İslâm*. Beyrut: ed-Dâru'l-Câmiyye, 1983.

Şeltût, Mahmûd. *el-Fetâvâ*. Kahire: Dâru'l-Meşrûk, 2004.

Şeltût, Mahmûd - Muhammed Ali Sâyis. *Mukârenetü'l-mezâhib fi'l-Fıkh*. by.; Dâru'l-Maârif, 1986.

Şerkâvî, Muhammed Muhammed. "el-Halfu bi't-talâk bid'atün müstehdesetün". *Elve'yu'l-İslâmî* sayı: 338 (1994), 68-73.

Temel, Ahmet (ed.). *Güncel Uygulamalarıyla İslam Aile Hukuku*. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2020.

Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen. *el-Mebsût fi fıkhî'l-İmâmiyye*. Thk. Muhammed el-Bâkır el-Behbedî. Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-İslâmî, ts.

Yavuz, Yunus Vehbi. "Kadının Evlenmesi ve Boşanması", *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-I*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2004.

Yılmaz Selahattin. *Ahvâli Şahsiyye Kanunlarının Boşanma Konusunda Getirdiği Yenilikler (Klasik Fıkıh Düşüncesiyle Mukayeseli)*. Diyarbakır: Dicle Üniv., SBE, Doktora Tezi, 2022.

Zeydân, Abdülkerîm. *Kadın ve Aile Fıkhı Ansiklopedisi*. Çev. Heyet. İstanbul: Asalet Yayınları, 2019.

Zuhaylî, Vehbe, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletuh*. Dimeşk: Dâru'l-Fıkr, 1997.